

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI BİLİM DALI**

**MARDİN MÜZESİNDE KAYITLI
İLHANLI DÖNEMİ SİKKELERİ**

AYBALA YILDIRIM ATALAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. HİKMET ATİK**

KONYA 2022

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	AYBALA YILDIRIM ATALAY		
	Numarası	18811001010		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI / TÜRK İSLAM SANATLARI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	MARDİN MÜZESİNDE KAYITLI İLHANLI SİKKELERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

AYBALA YILDIRIM ATALAY

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	AYBALA YILDIRIM ATALAY		
	Numarası	18811001010		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI / TÜRK İSLAM SANATLARI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	PROF. DR. HİKMET ATİK		
Tezin Adı	MARDİN MÜZESİNDE KAYITLI İLHANLI SIKKELERİ			

Bu çalışmada, Anadolu coğrafyasında hüküm sürmüş olan, Moğol Hanedanlığı'ndan gelme İlhanlı Ailesine mensup İlhanlı Devleti'ne ait 50 adet sikke incelenmiştir. İlhanlılar (İran Moğolları) H.654/744 (M.1256/1344) tarihleri arasında Orta Doğu (İran) ve Anadolu'da hüküm sürmüşlerdir. İlhanlı Devleti sanatı ve kültürünün en güzel örneklerinden olan, ekonomik ve siyasi içerikli sikkeler değişen ve gelişen dünya şartları karşısında işlevlerini yitirerek, günümüzde sanat eseri diye tabir ettiğimiz boyuta ulaşmıştır.

İlhanlılar devrinde basılan sikkelerde altın sık kullanılan bir maden çeşidi olmamıştır. Daha çok gümüş alaşım ve bakır tercih edilmiştir. Musul, Tebriz, Berda, Medine, Amasya, İzmir, Konya, Erzincan, Bağdat gibi birçok şehirde sikke bastırılmıştır. İlhanlı sikkelerinde kompozisyonda genel olarak yazı ön plandadır. Bunun yanında geometrik, bitkisel ve figürlü bezemeler de gözlemlenmiştir. İncelenen sikkelerde sık kullanılan form tipleri; düz daire form, İnci dizisi form, Çok kollu yaprak çiçek ve yıldız formları son olarak arslan ve güneş motifleridir.

Sikkeler bir devletin inanç, düşünce, kültürel ve ekonomik yapılarını yansıtmaktadır. Sikkelerde görülen birçok öge basıldığı yerin ve devletin diğer sanat dallarında ki öğelerle paralellik gösterir. İlhanlı Sikkelerinde de Orta Asya, Şamanizm, İslam, Geç Antik Dönem ve Bizans etkilerinin görülmesine rağmen birebir taklit değil tamamen kültürel bir sentez ile orijinal sikkeler oluşturulmuştur. Çalışmamızda yer alan sikkeleri Mardin Müzesi'nden edinmiş bulunmaktayız. Öyle ki Mardin Müzesi onlarca kültürden eserin bir çatı altında toplanmasını sağlamıştır. Kültür çeşitliliği, eser çokluğu, Mardin şehrinin Mezopotamya Ovası'nın tam ortasında bulunması ve geçmişten bugüne birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması sebebi ile zengin ve ünik eserler ile ülkemizin önemli Müzeleri arasında yer almaktadır. Müzede 42.000 (kırk iki bin) eserin depo ve bulunan eserlerin dönem, şekil, taşınır-taşınmaz, yazı, tezyinat vb gibi özelliklerine göre farklı salonlarda sergilendiğini görmekteyiz. Mardin Müze binası 1895 yılında Patrikhane olarak yapılmış olup 2000 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından satın alınıp Mardin Müzesi olmasına karar verilmiş ve günümüzde bu şekilde kullanılmaya devam etmektedir.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	AYBALA YILDIRIM ATALAY		
	Student Number	18811001010		
	Department	ISLAMIC HISTORY AND ARTS / TURKISH ISLAMIC ARTS		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	PROF. DR. HİKMET ATİK		
Title of the Thesis/Dissertation	ILKHANID PERIOD CONS REGISTERED IN THE MARDIN MUSEUM			

In this study, 50 coins belonging to the Ilkhanid State from the Mongolian Dynasty, which ruled in the Anatolian geography, were examined. Ilkhanids (Iranian Mongols) ruled in the Middle East (Iran) and Anatolia between 1256 and 1344 AD.

Coins with economic and political content, which are one of the most beautiful examples of Ilkhanid art and culture, have lost their functions in the face of changing and developing world conditions and have reached the dimension we call works of art today.

Gold was not a common type of metal in the coins minted during the Ilkhanate period. Silver alloy and copper are mostly preferred. Coins were minted in many cities such as Mosul, Tabriz, Berda, Medina, Amasya, Izmir, Konya, Erzincan and Baghdad. In the composition of İlhanlı coins, writing is in the foreground in general. In addition, geometric, vegetal and figured decorations were also observed.

Form types frequently used in the analyzed coins; flat circle form, pearl series form, multi-armed leaf flower and star forms and finally lion and sun motifs.

Coins reflect the belief, thought, cultural and economic structures of a state. Many of the items seen on the coins show parallelism with the items in the other branches of art of the place where they were minted and the state. Despite the influences of Central Asia, Shamanism, Islam, Late Antiquity and Byzantium on Ilkhanid Coins, original coins were created with a purely cultural synthesis, not exact imitation.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	III
--------------------------	------------

ÖNSÖZ	IV
--------------------	-----------

GİRİŞ

I.1. Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırlandırılması	1
I.2. Konuyla İlgili Araştırmalar	2
I.3. Araştırmada Amaç ve İzlenen Yöntem	3
I.4. İlhanlı Devleti	3
I.4.1. İlhanlı Sultanları	11
I.5. Sikke	12
I.6. İlhanlı Sikkelerinin Tarihsel Gelişimi	15
I.6.1. İlhanlı Sikkelerinin Dirhem (Gram) Açısından Tarihsel Süreci.....	17

BİRİNCİ BÖLÜM

MARDİN MÜZESİ ENVANTERİNE KAYITLI İLHANLI DEVLETİNE AİT SİKKELER

Katalog Bilgileri ve Fotoğraflar	21
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

SİKKELERDE ÖLÇÜT, MATERYAL VE BOYUT

II.1. Sikkelerde Materyal	73
II.2. Sikkelerde Uygulama	75
II.3. Sikkelerde Tertip	76
II.3.1. Daire Form	79
II.3.2. İnci Dizisi Daire Form	81

II.3.3. Yıldız Form	81
II.3.4. Dört Köşesi Sivri Dört Köşesi Yuvarlak Dört Köşeli Form	82
II.3.5. Daire Form İçerisinde Kare Form	82
II.3.6. İnci Dizisi Daire İçerisinde Kare Form	82
II.3.7. Daire İçerisinde Beş Kollu Çift Sıra Yaprak Motifi	84
II.3.8. Daire İçerisinde Beş Kollu Yaprak Motifi	84
II.3.9. Daire İçerisinde Yaprak Motifi	85
II.3.10. Daire İçerisinde Düğümlü Sekizgen Form	86
II.3.11. Daire İçerisinde Altı Kollu Çiçek Motifi	86
SONUÇ	89
BİBLİYOGRAFYA	91

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: Bakınız
byy	: Basım yılı yok
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.İ.A.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Edt.	: Editör
Ef.	: Efendi
İ.A.	: MEB İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
m.	: Metre
M.S.	: Milattan sonra
M.Ö.	: Milattan önce
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
Şek.	: Şekil
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınevi

ÖNSÖZ

Konumuz Türk-İslam sosyal yaşantısında, tarihinde, siyasi ve ekonomik öneme sahip olan, Mardin Müzesinde bulunan; bakır alaşımdan darp edilmiş İlhanlı Devletine ait sikkeler olarak belirlenmiştir. Mardin ili birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olup yalnız İlhanlı Devleti değil diğer Türk devletlerinin kültürüne ait olan birçok eseri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışmada İlhanlı Devletine ait 50 (elli) adet madeni sikke üzerinde gereken araştırmalar yapılmış olup Türk tarihi ve sanat tarihi alanına kazandırılmıştır.

Bu çalışmada Türk-İslam sanatında önemli bir yere sahip olan ancak araştırılması yetkinlik gerektiren “sikke” yani döneminin madeni paraları form tipi açısından değerlendirilmiş olup, bu değerlendirme sonucunda İlhanlı Devleti’ne ait bu sikkeler çalışılarak belgelendirilerek sanat tarihi dünyasına yeni kazanımlar elde edilmesi amaçlanmıştır.

Başta bu çalışma konusunu seçmemde bana yol gösteren çok sevgili babam ve hocam Prof. Dr. Mustafa Yıldırım’a teşekkürü borç bilirim. Çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Hikmet Atik’e teşekkürlerimi sunarım. Son olarak çalışmamda her an yanımda olan ailem ve sevgili eşim Efe Atalay’a gece gündüz demeden çalışmama destek olan canım dostum Ayşegül Demir’e sonsuz teşekkürler. Ayrıca Dünya’ya yazılı bir eser bırakma konusunda azmimi körükleyen canım evlatlarım Kutluhan ve İlkimay İzgi’ye varlıkları için teşekkür ederim.

Aybala YILDIRIM ATALAY

Konya, 2022

GİRİŞ

I.1. Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırlandırılması

Bu çalışmada Mardin Müzesi'nde bulunan İlhanlı Devleti'ne ait sikkeler; kullanılan maden çeşidi, yazı, tezyinat ve anlam bakımından incelenmiş olup ayrıca tarihi belgeler ve sikke ile ilgili yapılan çalışmalardan faydalanılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmamız müzede sergilenmekte olan ve depoda muhafaza edilen İlhanlı Dönemine ait 50 (elli) adet sikke ile sınırlandırılmıştır.

İlhanlı devleti sikkeleri hem sanat tarihi içerisinde hem İslami dönem sikkeleri içerisinde sanat, kültür, medeniyet ayrıca döneminin dini boyutunu anlamamız açısından zengin birer belge niteliğindedir.

Sikke bilimine Numismatik denmektedir. Numismatik; Yunanca Nomisma (para), Latince Nummus (para) kelimelerinin türetilmesinden oluşmuştur. Milletler arası bir terimdir. Sikke bilimi, tarihe, din tarihine, sosyokültürel tarihe ışık tutmaktadır. Sikke adı verilen çeşitli materyallerden yapılan paralar çoğunun üzerlerinde bulunan farklı dillerde yazılan yazılar sayesinde filoloji bilimi açısından bizlere kesin bilgiler sunmaktadır. Sikkeler; kendileri küçük, bilime katkıları büyük birer belge niteliğindedir. Sikkelerin tüm boyutlarıyla tanımının yapılabilmesi için yukarıda bahsi geçen filoloji gibi aynı zamanda paleografi, metroloji gibi bilim dallarından ayrıca dönem özellikleri, kullanılan malzeme, bezeme ve işçilik değerlendirmesiyle birlikte kapsamlı ve sağlıklı bir sonuca varılabilir.

13. ve 14. Yüzyıllar boyunca İran ve Anadolu da egemenliğini sürdüren İlhanlı Devleti hükümdarlarının birçoğunun sikkesi Mardin Müzesi'nde yer almakla birlikte, bu sikkeler buldukları dönem özellikleri ile birlikte incelenerek; bu tez ile birlikte Türk İslam sanatları içerisinde yeni bir belge niteliği kazandırmak amaçlanmıştır.

I.2. Konuyla İlgili Araştırmalar

Nümizmatik ile ilgili araştırmalarımız doğrultusunda edinebildiğimiz kaynakları kısaca sunmaya çalışacağız. Elde ettiğimiz eserlerin çoğu sikkelerin basıldığı dönem ve ayrıca üzerlerinde bulunan yazıların okunması olup bir kısmı ise sikkelerin tezyinlerinin değerlendirilmesi için bizlere ışık tutmuştur.

İlhanlı Devleti tarihi ve sikkeleri hakkındaki kaynakları şöyle belirtebiliriz;

Behzad Butak, *XI. XII. ve XIII. Yüzyıllarda Resimli Türk Paraları*, Pulhan Basımevi, İstanbul, 1947.

Tarihte yaşamış yedi (7) Türk devletinin basmış olduğu sikkeleri hem yazı hem de figür bakımından incelemiş olup bu sikkelerin Türkçe okunuşlarını detayları bir şekilde bizlere sunmuştur. Ayrıca kitapta sikkelerin çizimleriyle birlikte daha açıklayıcı hale gelmesini sağlamış, son olarak sikkeler üzerinde bulunan ayet lakaplar açıklanmıştır.

İbrahim Artuk Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974.

Eserde İslami dönem sikkelerin tamamı kronolojik olarak sıralandırılmış olup ayrıca sikkelerin üzerinde bulunan Arap harfleriyle yazılan yazılar aynen aktarılmıştır. Ancak Türkçe anlamları belirtilmemiştir. Eserin giriş kısmında sikkelerin detaylı anlatımı mevcut olsa da bezeme (süsleme) açısından herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiştir.

Ali Akyıldız, Konya Müzesi'nde İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'a ait Sikkeler, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2018.

Kullanmış olduğumuz kaynak bir yüksek lisans tezi olmasına rağmen şimdiye kadar yapılan İlhanlı Devleti'ne ait sikke çalışmaları ile karşılaştırıldığında hem katalog formatına sahip olup, hem de dönem özellikleri, yazı, tezyinat gibi birçok konuda değerlendirme yapılmış nadir eserlerdendir. Öyle ki bu yüksek lisans tezinden yapmış olduğumuz çalışma için sikke incelemeleri, darp teknikleri,

Anadolu'daki darphaneler, İlhanlı Devleti sanatı gibi ana konularla ilgili bilgi edinilmiş, gerekli yerlerde kullanılmış ve de gereken atıflar yapılmıştır.

I.3. Araştırmada Amaç ve İzlenen Yöntem

Mardin Müzesi, 1895 yılında Antakya patriği Ignatios Behnam Banni tarafından “Süryani Katolik Patrikhanesi” olarak yaptırılan tarihi bina günümüzde Mardin Müzesi olarak kullanılmaktadır. Kültür Bakanlığınca Süryani Katolik Vakfı'ndan satın alınarak kamulaştırılan bina, Zinciriye Medresesi'ndeki eserlerin taşınmasıyla 2000 yılında “Mardin Müzesi” olarak faaliyete başlamıştır.

Bu tez çalışmasında Mardin Müzesinde sergilenen ve depoda muhafaza edilen yaklaşık 10.000 adet sikkeden İlhanlı Devleti'ne ait elli (50) adet sikke tasnif edilmiştir. Çalışmamızda İlhanlı Devletine ait 50 (elli) adet sikkenin okunuş, anlam, süsleme (bezeme), ikonografik boyut ve Sanat Tarihi açısından madde/materyal boyutu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca sikkelerin form, fonksiyon ve dönem özellikleri incelenmiş olup eserlerin bağımsız kimliği oluşturulmaya çalışılmıştır.

I.4. İlhanlı Devleti¹

“İlhan ismi, il ve han kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur bir memleketin veya bir ülkenin hanı demektir.”² İran'da kurulan Moğol (İlhanlı) Devleti 1256/1344, Cengiz Han'ın kurmuş olduğu Moğol imparatorluğundan daha sonra bölünen dört hanlıktan biridir. “İlhanlı Devletinin kurucusu Hülagü Han'dır. Hülagü Han'ın kurduğu İlhanlılar sülalesi 1256 dan, 1336' ya kadar saltanat sürmüş ve başkent Tebriz'den ülkeyi çok iyi bir şekilde idare etmiştir.”³

¹ Bkz Abdülkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat-Tarih Dizisi Yayınevi, İstanbul, 2017.

² İbrahim-Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu*, İstanbul, 1974, C.II., s.763.

³ Abdülkadir Yuvalı, “İlhanlılar”, *D.İ.A.*, C.22, İstanbul, 2000, s.103.

“Mengü Han, Büyük Moğol Hanlığına seçildiğinde (1251), Moğollar Yakınoğu’ya tam anlamıyla hâkim değildir. Hulagü Han Cengiz Han’ın torunudur. Moğol Büyük Hanı Mengü (Möngke) 1253 yılında kurultay kararı ile kardeşi Hulagü’yu İran, Irak, Doğu ve Orta Anadolu ve Batı Asya’nın fethi ile görevlendirmiştir. Mengü Han, Hülagü Han’ı batıya yollamıştır. Mengü Han’ın Hülagü Han’ı batıya yollamasının asıl amacı onun sayesinde Yakınoğu’ya hakim olmaktır. Bu nedenle batıya ilerleyen Hulagü Han, İsmaili’lerin direnişi ile karşılaşmışsa da onların direnişlerini kırmış, 1256’da Irak’a girerek, Bağdat’ta son Abbasi halifesi El- Mustasım’ı öldürerek (1258), Abbasi Halifeliğine son vermiştir. Suriye’ye girmeye çalışmış; Ancak bu arada Memluklar tarafından durdurulmuştur. Hulagü Han, bu şekilde İran, Irak, Kafkas ve Anadolu’nun Büyük Han’ı olarak kabul edilmiştir. Hulagü Han’ın asıl amacı, o güne kadar Sultan Melikşah ve Hârizmşah Alâeddin Tekiş dahil birçok hükümdarın alamadığı, Alamut Kalesi’ni almak ve arkasından Abbâsî Devleti’ni yıkmaktır. Önce ele geçirdiği şehirlerde Büyük Han Mengü adına para bastırıp (1254-1255), Moğol hâkimiyetini yaymıştır. 1256’da Alamut Kalesi’nin fethinden sonra ise bastırıldığı paralara kendi adını da koydurup, İlhanlı Devletini kurduğunu tüm dünyaya duyurmuştur.”⁴

Bu dönemde Memluklar ve yine Moğol soyundan gelen Altınordu ve Çağataylar, İlhanlılarla mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Hulagü Han döneminde İlhanlılar, İslâmiyet’e karşı bir tutum izlemişlerdir. “Hulagü Han’ın karısı Doluy Hatun da Hristiyan’dır. Moğollar, kendilerini Hristiyanlığa ve Budizm’e daha yakın görmüşlerdir.”⁵

Hulagü Han öldüğü zaman (8 Şubat 1265) İlhanlı Devleti’nin sınırları Amuderya’dan, Fırat’a ve Kafkasya’dan Belûcistan’a kadar uzanmaktadır.

“Anadolu Selçuklu Devleti ile küçük Ermenistan Krallığı da bağımlı devletlerini oluşturmaktadır.”⁶ İlhanlıların, Kubilay’ın ölümü ile Çin’deki Büyük Hanlarla bağlantıları zayıflaması neticesinde, Gazan Han döneminde İslamiyete geçişleri tamamlanmıştır. Mezhep inancı bakımından ise Şii inancına daha

⁴ Abdülkadir Yuvalı, *a.g.e.*, s.103-105.

⁵ Atom Damalı, *150 Devlet 1500 Sultan İslâm Sikkeleri*, İstanbul, 2001, s.313-314.

⁶ Atom Damalı, *a.g.e.*, s.313.

yakınlardır. “Olcaytu Han'ın oğlu, Ebû Said Han döneminde (1317-1335), 1323’de Memluklarla barış anlaşması yapılmış; fakat Ebu Said Han’dan sonra gelen diğer hükümdarlar döneminde iç karışıklıklar nedeni ile hanedanlık çöküşe geçmiş ve yok olmaya mahkum olmuştur. İlhanlılar dönemi İran’da ekonomik kalkınmanın yükselişe geçtiği bir dönem olmakla birlikte, İslamiyet’in kabulüyle birlikte toplumlar arası etkileşim daha da atılmış, İlhanlıların başkenti Tebriz ve Magha sanat ve kültür merkezleri haline gelmiştir. refahın geliştiği bir dönemdir. 1307 de Olcaytu, Kazvin yakınlarındaki Sultaniye’yi başkent yapmıştır.”⁷

Moğollar tarafından fethedilen şehirlerin ekonomik durumu devam eden hayatın diğer birçok sahalarında olduğu gibi ağır yaralar almıştır. İran Moğolları adı verilen İlhanlılara vergi veren tebaanın azlığı dolayısıyla devletin ekonomik kalkınması zayıf temeller üzerine kurulmuştur. Ayrıca tahta geçen hükümdarların cülûs şenlikleri yapmaları ve kontrolsüz para harcamaları dolayısıyla, devletin hazinesi bitme noktasına gelmiştir. Öyle ki tebaa elinde bulunan altın ve gümüşü devlete vermeye zorlanmıştır. Teslim etmeyenler hakkında ölüm cezası uygulanmaktadır. Bu uygulamaların sonucu olarak devlet içerisinde derebeylik sistemi gelişmiştir. Yani “vali” adıyla bilinen yerel yöneticiler kendi bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.”⁸

“Abaka Han’ın İlhanlı devlet sisteminin kurulması ve gelişmesinde emeği büyüktür. Abaka Han’dan sonra tahta çıkan Gazan Mahmut Han devlet teşkilatının gelişimine katkı sağlamaya devam etmiştir. İlk iş olarak da İslâmiyet’i devletin resmî dini haline getirmiştir. Büyük Moğol Hanlığına tâbi olmaktan çıkıp, sadece kendi adına hutbe okutup para bastıran Gazan Han, önce maliyeyi ıslâhla işe başlamıştır. Bunu askerî alanda aldığı tedbir ve düzenler izlemiştir. Posta teşkilâtını ıslah için menzilhâneler yaptırarak, habercilerin buralarda dinlenmelerini ve ihtiyaç gidermelerini sağlamış; böylece onların halkı tâciz etmelerini engellemiştir. Âdeta soygun derecesine ulaşan vergileri düzene koyarak, halkın gelir seviyesinin yükseltilmesi için çalışmıştır”⁹.

⁷ Atom Damalı, *a.g.e.*, s.314.

⁸ Abdülkadir Yuvalı, *a.g.e.*, s.103.

⁹ Abdülkadir Yuvalı, *a.g.e.*, s.103-104.

“Siyasî bakımdan ise Anadolu valiliği meselesinden kaynaklanan Baltu ve Sülemiş isyanlarını bastırmıştır. 1316 yılında Olcaytu’nun ölümü üzerine tahta, henüz çocuk yaştaki oğlu Ebû Said Bahadır Han çıkmıştır. Ebû Said, babası Olcaytu zamanında devletin âdeta resmî mezhebi haline gelen Şîliği terk ederek, Sünnîliği seçmiş ve İslâmiyet’in yayılması için çalışmıştır.”¹⁰

“İlhanlı hükümdarlarının en büyüklerinden olan Ebû Said 1335 yılında ölmüştür. Ebû Said’in vâris bırakmadan ölümü İlhanlı Devleti’nin parçalanmasına ve yerini mahallî hânedanların almasına yol açmıştır. Bu arada Celayirliler Irak’ta; Muzafferiler Fars ve Kirman’da; Kertler Herat’da Hükümran olmuşlardır. Bunların da saltanatına, Timur tarafından son verilmiştir.”¹¹

“İlhanlı idare sisteminin temelini teşkil eden divan, vezirlik, nâiblik ve beylerbeyliği gibi kurumlar, Selçuklularda görüldüğü gibi sınırlı değişikliklerle geliştirilerek Osmanlılarda da devam ettirilmiştir. İlhanlılarda Hükümdarla vezirin görev ve sorumlulukları kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Sâhib-i divân (maliyeyi dedvir eden zat) unvanını kullanan ve sivil idarenin başında bulunan vezir malî işlerin sorumluluğunu da taşımaktaydı. Başta kanunlar olmak üzere resmî evrakı düzenleme ve muhafaza etme geleneği Cengiz Han’dan beri mevcuttur; evrakın tamamı hükümdarın mührü ile tasdik edilmektedir.”¹² “Resmî yazılar, daima eski Moğol âdeti gereğince “Sonsuz Tanrı’nın Gücü ile” ibaresiyle, İslâmiyet’in kabulünden sonra da besmele ile başlamaktadır. Para birimi olarak kullanılan dinarın değeri içerdiği altın oranına göre değişiklik göstermiştir. Gâzân Han zamanında eksik ölçülü paralar toplatılarak, yeniden darp edilmiştir. Bağlı ülkelerden alınan haraçlar dışında kopçur, kılan ve tamga vergisi devletin en büyük gelirini oluştururdu. Bu vergiler Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Osmanlılarda aynı ad ve özelliğini korumuştur.”¹³

Vergi konusunda Gâzân Han kendinden önceki dönemde uygulanan kanun ve alışlagelmiş davranışları gözden geçirerek, bunları zamanın gereklerine uygun

¹⁰ Abdülkadir Yuvalı, *a.g.e.*, s.103-104.

¹¹ İbrahim-Cevriye Artuk, *a.g.e.*, s.XXXI-XXXII.

¹² İbrahim-Cevriye Artuk, *a.g.e.*, s.XXXI-XXXII.

¹³ Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, İstanbul, 1968, s.188.

olacak şekilde revize etmiştir. Vergilerin âdil bir şekilde tahsil edilmesi için de görevlilere ağır cezaî yaptırımlar getirmiştir. Gazan Han zamanına kadar İlhanlılarda Cengiz yasası geçerlidir. “Bu tarihten itibaren Müslüman tebaanın şer‘î işlerine kadılar; hukukî, siyasî, idarî, örfî ve askerî mahkeme işlerine de Moğol şehzade ve emîrleri arasından seçilen “yarguci”ler bakmıştır. İlhanlı hükümdarlarından Hülagü, Abaka ve Argun Hanlar Budist idiler. Ahmed Teküder Han'ın kısa süren hâkimiyetinde İslâmiyet halk arasında yayılmaya başlamışsa da ancak Gâzân Han zamanında resmi din olarak kabul edilmiştir.”¹⁴

İran’da İlhanlılar devrinde ticaret gelişmiş, Yakındoğu ile Uzakdoğu, hatta Avrupa arasında ulaşım ve haberleşme kolaylaşmıştır. Ticari hayatın gelişmesi ülkede ekonomik refahı sağlamış bu da felsefe, sanat ve ticaret alanında yeni gelişmelere olanak sağlamıştır. Bu dönemde her ne kadar Anadolu, doğu-batı ve kuzey-güney yönündeki ticarî yolların merkezi durumundaysa da İlhanlılar, bu yolların gelirine el koyduğu için, Anadolu devletleri bu ticarî canlılıktan pek faydalanamamışlardır.

“İlhanlılar ana dil olarak Moğolca, bunun yanında Türkçe ve Farsça dillerini de kullanmışlardır. İlhanlı devletinin kurulmasıyla X. yüzyıldan beri devam eden Türk göçlerine ilâveten İran ve Anadolu’ya yeni Türk boyları gelmiş, böylece boylar Yakındoğu’nun ve özellikle Anadolu’nun Türkleşmesinde etkili olmuştur. Cengiz Han’ın torunları tarafından kurulan İlhanlı ve Altın- ordu devletlerinin İslamlaşması ve Türkleşmesi Moğol istilasının nadir olumlu özelliklerinden birini teşkil etmiştir.”¹⁵

“İlhanlı sanatı, İslâm sanatı tarihinin yeni bir anlayışla inşa edilmesinde büyük rol oynamış olup Türk-İslam sanatı yeni bir sentezle karşımıza çıkmaktadır. İlhanlı hanedanlığında hükümdarların birçoğunun dominant bir tutuma sahip olmalarına rağmen sanat konusunda gereken bütün naifliği ve özeni gösterdikleri bilinmektedir.”¹⁶

¹⁴ Nuri Pere, *a.g.e.*, s.188.

¹⁵ Abdülkadir Yuvalı, *a.g.e.*, s.105.

¹⁶ Abdülkadir Yuvalı, *a.g.e.*, s.106.

“Hanedanın ilk kuruluş yıllarından başlayarak, XIII. yüzyılın sonlarında tahta çıkan Gazan Han’a kadar İlhanlı hükümdarlarının Budizm ve Hristiyanlığa yakınlığı sebebiyle İslâm sanatı bakımından önemli faaliyetler göze çarpmamaktadır. Hülagü, Abaka ve Argun hanlar Budist olmakla birlikte, Hristiyanlığa da ilgi duymuşlar, âdeta Müslümanlara karşı Moğol-Hristiyan birliğini sağlamaya çalışmışlardır. Bu dönemde İlhanlılar, İslâm âlemi için büyük bir tehlike oluşturarak Müslüman şehirlerine ve ilim merkezlerine zarar vermişlerdir.”¹⁷

İlhanlı döneminde kayda geçen sanat faaliyetleri ise İslâmiyet’i resmen kabul eden Gazan Han’ın tahta çıkmasından sonra gerçekleşmiştir. İlhanlı hanedanıyla yakın münasebeti olan devlet memurları, vezirler ve halkın belirli bir kesiminden Müslümanlığı kabul etmiş kişiler tarafından yaptırılan çok sayıda eserin önemli bir kısmı Anadolu Selçuklu sanat muhiti içinde rağbet görmüştür. Gazan Han döneminde İslamlaşan İlhanlı yönetimi, idaresi altındaki topraklarda özellikle İran ve Güney Azerbaycan’da yoğun bir imar faaliyetine girişmiştir. İran’da Tebriz, Merâğa, Sultâniye, Lincân, Verâmin ve Natanz; Anadolu’da Erzurum, Amasya, Tokat, Niğde, Mardin şehirlerinde İlhanlı eserleri görülmektedir. İlhanlılar mimaride Büyük Selçuklu geleneğine sahip çıkmışlar, tasarım ve mimari ayrıntılarda, süslemede bu geleneği sürdürmüşlerdir. Selçuklu plan şemaları çok daha iddialı boyutlarda tekrar edilmiştir. “Anadolu’daki önemli merkezlerle de inşa ettikleri eserlerde de yakın ilişkiler ve sanat etkileşimleri söz konusu olmuştur. Anadolu’daki Eserler: Sivas Çifte Minareli Medrese, Erzurum Hatuniye Medresesi ve Kümbeti, Kırşehir Caca Bey Medresesi ve Fatma Hatun Kümbeti, Sivrihisar Alemşah Külliyesi gibi yapılar, XIII. yüzyıl içinde ele alınmış olup ustalarıyla İlhanlılara bağlanan, fakat Anadolu Selçuklu Mimarisi içinde değerlendirilen eserlerdir.”¹⁸

İlhanlı sanat anlayışında minyatürlü yazmalara çokça yer verilmiş olup Minyatür sanatının gelişimi seramik sanatını geri plana atmıştır ve neredeyse seramik sanatı durma noktasına gelmiştir. Gelecek dönemlerde eski seramik atölyelerinin yeniden canlandırılması ve Çin’in etkisiyle yeni bir seramik anlayışı ortaya koyulmuştur. Çin Uzakdoğu etkisiyle ve Moğolların kendi kültür özellikleriyle

¹⁷ Abdülkadir Yuvalı, *a.g.e.*, s.106.

¹⁸ Abdülkadir Yuvalı, *a.g.e.*, s.106.

harmanlanmış İlhanlı seramik sanatı sırlı, sırsız ve perdah tekniğiyle yapılmış eserlerle karşımıza çıkmaktadır.¹⁹

Moğolların Moğolistan'da darp ettirdikleri sikkelerde Uygurlardan benimsedikleri, Uygur karakterli yazı stili yer almaktadır. Ancak fethettikleri ülkelerde darp edilen sikkelerde o ülkenin dili kullanılmıştır. Moğolistan'da basılan sikkelerin lejantında sikkenin büyük han tarafından bastırıldığı belirtilmektedir. İlhanlılarda ilk hükümdar Hülagü Han'dan, Gazan Han'a kadar basılan sikkelerin nitelikleri düşük olmakla birlikte, ağırlıkları birbirlerine eşit değildir. Gazan Han'dan itibaren yazı formuna farklılıklar getirilmiş ve yazının başına "Allah'ın kudretiyle" ifadesi eklenmiştir. İran Moğollarının (İlhanlılar) sikkelerinde iki farklı yazı çeşidi kullanılmıştır. Bu yazı çeşitleri kendi özlerinden getirdikleri Uygurca olup bir diğeri ise kültür ve sanat etkileşiminde buldukları Arap dili olan Arapçadır.²⁰ İlhanlı Devleti hükümdarları hem kendi öz benlikleri olan dillerinden ödün vermeyerek hem de yeni kültürlerle etkileşim halinde olarak hükmettikleri farklı halklara bizde sizdeniz demenin bir yolu olan dil etkileşimini tercih etmişlerdir. Bu yüzdendir ki hükümlerlik sembolü olan sikkelerinde birçok hükümdar iki dili (Uygurca-Arapça) kullanarak hakimiyetlerini uzun vadeye yaymaya çalışmışlardır.

"Abaka, Ahmed Teküder, Argun, Geyhatu Han, Baydu, Gāzân Han'ın sikkelerinin bir yüzünde Uygur karakterli yazı mevcuttur. İlhanlıların sikkelerinde Kur'an'dan âyetler de yer almaktadır. Bu âyetlerden en sık görülenleri Âli İmrân 26²¹; Tevbe 33 ve Rûm sûresinin 34. âyetleridir. Sikkeler üzerinde on iki imam ve dört halifenin adına da rastlanmaktadır."²²

¹⁹ Abdülkadir Yuvalı, *a.g.e.*, s.106.

²⁰ Oğuz Tekin, "Sikke", *D.İ.A.*, C.37, İstanbul, 2009, s.182

²¹ Bkz Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.2, İstanbul, s.336, byy. Ali İmran Suresi 26.âyet-i kerime: De ki: «Ey mülkün sahibi Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden onu çeker alırsın, dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Muhakkak ki, Sen her şeye kâdirsin.

Tevbe Suresi 33.âyet-i kerime: O öyle bir Allah'tır ki, Resulünü hidayetle ve hak dinle bütün dinlere üstün kılmak için göndermiştir. Müşrikler hoşlanmasalar da.

Rum Suresi 34.âyet-i kerime: Ki kendilerine verdiğimiz nimete küfran etsinler, haydi zevk edin bakalım yarın bileceksiniz.

(Tez içerisinde verilen tüm sure mealleri Elmalılı Muhammet Hamdi Yazır mealinden alıntılanmıştır).

²² Oğuz Tekin, *a.g.e.*, s.182

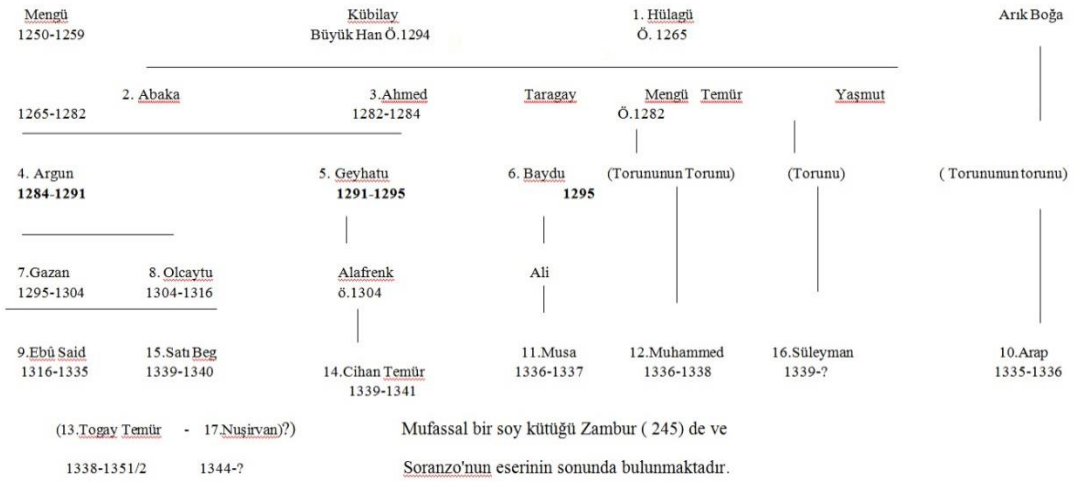
Şek.1
İlhanlı Devleti Coğrafi Sınırlarını Gösterir Harita <http://4.bp.blogspot.com>'dan
22.06.2016

Şek.2
İlhanlı Devleti Coğrafi Sınırlarını Gösterir Harita- İlha <http://img03.blogcu.com>'dan
20.06.2016

İLHANLI HÂNEKANLIĞININ SOY KÜTÜĞÜ
Cengiz Han Ölümü 1227

Tuluy Ö. aşağı yukarı 1240

Şek. 3

İlhanlı Hânedanlığının Soy Kütüğü²³

I.4.1. İlhanlı Sultanları

Hulâgû	654-663 (1256-1265)
Abaka Han	663-680 (1265-1282)
Ahmed Tekudar	680-683 (1282-1284)
Argun Han	683-690 (1284-1291)
Geyhatu (Keyhatu) (İrinçin Turci)	690-694 (1291-1294)
Gazân Mahmud	694-703 (1294-1304)
Ulcaytu Hudabende Muhammed	703-716 (1304-1316)
Ebu Sa'id Bahadır Han	716-736 (1316-1335)
Arpa Han	736 - (1335)

²³ Bertold Spuler, *İran Moğolları*, Ankara, 1957, s.296.

Musâ Han	736 - (1335)
Muhammed Han	736-738 (1335-1337)
Tuğa Timur	739-752 (1338-1351)
İzz el-Din Cihan Timur	739-740 (1338-1339)
Satıbek Han	738-741 81337-1340)
Süleyman Han	741-747 (1340-1346)
Anûşirvan Han	745 - (1344) ²⁴

I.5. Sikke

Sikke üzerinde belirli bir düzende yazılı ve görsel ögeler ile oluşturulmuş değerli madenden basılan paraya verilen addır. Bir kazıda, temel altında veya bir duvar içerisinde bulunmuş olan sikke basıldığı dönemi kesin bir şekilde bildirir. Sikkeler bizlere hangi devlete ait olduklarını üzerine basılmış tarih, dönemin hükümdar adı, kullanılan dil, basıldığı döneme ait bir bitki bezemesi veya günümüzde var olmayan şehir isimleri gibi tarihe gömülmüş öğeleri gün yüzüne çıkarmamıza yardımcı olan birer sanat eserleridir.²⁵

“Sikke, devletin resmî damgası ile garanti edilmiş, kullanılışı kolay madenî bir te’diye vasıtası olup, M. Ö. VII. asırda Anadolu’da Lidyalılar tarafından icat edilmiştir.”²⁶ Bu tabii elektronu ilk defa altın ve gümüşe ayırarak sikke kestiren Krezüs’ (Kroisos) dır.”²⁷ “Bundan on dokuz asır kadar önce yaşayan Lexicopraphe Pollux, ilk resmî parayı bastırmanın Argos kralı Pheidon’mu yoksa Lydialıların kralı Gyges’mi olduğu konusunda net birşey söyleyememektedir. Son dönemdeki araştırmalar doğrultusunda, ilk bilinen paranın Lydia’da M.Ö. VII. y.y.’da basıldığı

²⁴Atom Damalı, *a.g.e.*, s.313.

²⁵ İbrahim-Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu.*, C.I., s.XXXI.

²⁶ Ali Akyıldız, *Konya Müzesi’nde İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han’a ait Sikkeler*, Konya, Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.15.

²⁷ İbrahim-Cevriye Artuk, *a.g.e.*, C.I., s.XXXI.

konusunda ortak bir karara varılmıştır. Bu paralar dörtte üçü altın ve dörtte biri gümüş karışımı olan elektron'dan yapılmıştır. Bu maden Lydia'da (Pactole) Paktelon nehrinin kumlarından alınarak elde edilmiştir.”²⁸

“M.Ö. V. yy'da yaşamış olduğu düşünülen Halikarnaslı (Bodrum) Heredotos'a (M.Ö. 484-425) göre tarihte ilk parayı Lidyalılar basmıştır. Lidyalılar; bugün Ege bölgesinde, Manisa ili, Salihli ilçesi, Sard beldesinde başkenti bulunan, M.Ö.III. binden itibaren yaşam izlerine ulaşabilinen ve M.Ö. VI. yüzyıla kadar tarih sahnesinde kendilerine yer bulan bir uygarlık olmuştur. Bu uygarlık; Manisa ve Uşak illeri ve çevresine yayılmıştır. Gediz (Hermos) nehri ve Küçük Menderes (Kaistos) ırmağını kapsamış, Roma döneminde bu bölge Küçük Asya (Asia Minör) içerisinde Lidya (Lydia) eyaleti olarak isimlendirilmiştir. Gediz nehrinin bir kolu da Sard (Paktalos) çayıdır. Yöresel adı tabak çayı olan bu ırmakta altın ve gümüşün doğal karışımı olan elektron madeni yer alır.”²⁹

Sikkenin banknottan farkı değerli madenlerden basılıyor olmasıdır. Kâğıt paranın ham maddesi madene göre daha değersizdir. Geyhatu, "Çav" denilen kâğıt parayı ilk bastıran İlhanlı Hükümdarıdır. “Hatta kâğıt paranın yaygın kullanımı meselesinde tarihçi Vassaf, bu kâğıt para Çav'ın altın karşılığı olarak çıkarıldığından ve Anadolu Coğrafyası dışında ticaret yapan, güney İran deniz ticareti temsilcilerine, hariç ile yaptıkları ticari işlerde bu kâğıt paralar yerine hazineden altın para verileceğinden bahsetmektedir. Bu amaçla Diyarbakır, Rebia, Irak-ı Acem, Irak-ı Arab, Musul, Meyafarikin, Erzincan, Kirman, Şiraz ve Horasan'da kâğıt para basmak için basım evleri (Çavhane) kurulacaktır. Gazan Han, Horasan'a tahta geçtiği dönemde, bu parayı kesinlikle kabul etmemiştir.”

Hatta Tarihçi Kerîmüddin Aksarâyî “çav” adı verilen bu kâğıt paraların Anadolu'yu da kapsadığını, ancak ülkede alış-verişte ve takas sisteminde gereken verim alınamayınca, uğursuz olarak gördükleri kâğıt para icadı yüzünden Horasan'dan Karadeniz sahillerine kadar yerli yabancı bütün halk arasında hoşnutsuzluk baş gösterdiğini bildirmektedir. Geçmişte sikke kalıpları el ile

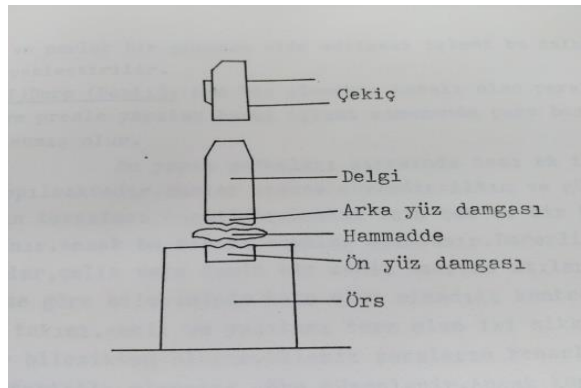
²⁸ Nuri PERE, *a.g.e.*, s.8.

²⁹ Herototos, *Herodotos Tarihi*, C.1, İstanbul, 2015, s.1-94.

hakkâklar tarafından yapılmaktaydı. Bu kalıplar hususi olarak bronz, demir ve çelikten üretilmiştir. Öyle ki daha uzun süre kullanılabilsin ve deformasyonu az olsun diyedir.³⁰

Sikkenin ön yüz kalıbı (alt kalıp) sabittir. Arka yüz kalıbı ise (üst kalıp) değiştirilebilir ve hareketlidir. Kalıplara yazı ve bezemeler ters olarak kazılmaktadır. Böylece ön yüzün kalıbı bir örs içine yerleştirilmektedir. Arka yüz kalıbı için ise tutuşu, darbi ve değişimi kolay olması açısından bir sap yapıldı. Örneğin altın madeninden sikke basılması isteniyorsa, öncelikle külçenin ayarı ve ağırlığıyla ilgili ölçümleri yapılır, parçalara ayrılır, bundan sonra sikkeyi darp etmek için hazır halde pullar yapılırdı. Bu pul, yani baskıya hazır madenî levha, bir fırında ısıtıldıktan sonra yukarıda bahsettiğimiz iki kalıp arasına konularak üstteki kalıba çekiç ile kuvvetli darbeler indirilir, üzerine kazılmak istenen yazı ve bezemeler darp etmek suretiyle sikke dediğimiz madeni paralar basılmış olurdu. Sikkenin üst kalıbı (arka yüz), alt kalıptan (ön yüz) çok evvel aşınırdı. “Bugün modern darphanelerde, sikke kalıplarının esası sikkegen başı tarafından tavlı yumuşak çelik üzerine hakolunur, bu kalıba ana kalıp denilir. Bu kalıptan lüzumu kadar erkek kalıp çıkarılır. İşte sikkeler de bu kalıplardan basılır” .

Sikke basımı esnasında yararlanılan bazı araç-gereçler;

Şek.4³¹

³⁰ İbrahim-Cevriye Artuk, *a.g.e.*, s.XXXI-XXXII.

³¹ Gündegül A. Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Öğeler*, Ankara, 2001, s.176.

“Abbâsiler devrinde bilhassa Halife Hârûn el-Reşid, darphânenin kontrolünü veziri Ca’fer bin Yahya el-Bermeki’ye havale etmiştir. Ca’fer’in öldürülmesinden sonra dâr-ül-darb’ın işini Sindi bin Şahik’a vermiştir. O da altın ve gümüşün ayârına çok dikkat etmiştir. Darphâneler Hükûmetin, daimî denetlemesinde bulunulmuştur. Hatta Büveyhoğulları zamanında hükûmetin, darphâneleri mültezimlere verdiği görülmüştür. Mültezim, darphânenin kâr ve zararından sorumlu tutulmuştur. Meselâ, Büveyhoğlu Mu’izzü'l-Devle lena, para basan Sûkü'l-Ehvâz darphânesi mülteziminin katlini emretmiştir. Bu darphâneler herkese açık olarak tutulmuştur. Hicretin dördüncü yüzyılında tüccar ve sarraflar, halktan değerli madenleri bedeli üzerinden satın almaktalar ve bu suretle halk ile darphâne arasında aracı olarak vazife görmüşlerdir. Hükûmet bunlardan odun bedeli ve darp ücreti adı ile bir ücret almaktaydı. Bu ücret her on dirhem için 1 dirhem yani, 1/100 idi. Bu gün bile İstanbul darphânesinde sikke haline getirilmiş bir lira basmak için, her bir lira için 60 kuruş, 2.5 lira için 75 kuruş, 500 kuruş için 1 (bir) lira darp ücreti alınmaktadır”³².

I.6. İlhanlı Sikkelerinin Tarihsel Gelişimi

“678/1280 yılından sonra Anadolu'nun büyük bir kısmı İlhanlı hanedanlarının atadıkları valiler tarafından idare edilmekteydi. Osmanlılar dahil Anadolu Beyliklerinin birçoğu İlhanlılara vergi vermekteydi. Bu tarihten başlayarak, 730/1330'lara kadar Anadolu'da 40'ı aşkın darphane İlhanlı Hükümdarları adına sikke basımında kullanılmıştır. Anadolu'dan geçen İpek yolu ve Baharat yolunun kontrolü İlhanlılardaydı. Bu iki önemli ticaret yolundan aldıkları vergiler sayesinde edindikleri yabancı paraları ve değerli madenleri bu darphanelerde İlhanlı sikkelerine tahvil etmekteydiler. Bu dönemde Anadolu'nun önemli gümüş madenleri doğu Anadolu'daki Maden, Madenşehir, ve Gümüşhane de İlhanlı devletinin eline geçmiştir.”³³

³² Atom Damalı, *a.g.e.*, s.315-316.

³³ Atom Damalı, *a.g.e.*, s.314

İlhanlı sikkelerini 3 (üç) dönem olarak incelemek mümkündür. İlhanlı kültürünün yansıtıldığı ilk dönem, Gazan Mahmud'un sikke devrimine kadar devam etmiştir. "İlk döneme ait sikkelerde arapça dışında Uygurca ve iki farklı yazıyla yazılmış moğol satırları da vardır. Bu yazıların her ikisi de yukarıdan aşağıya ve soldan sağa dikey olarak yazılmasına rağmen, sadece Arapça satırlara uyum sağlamak adına, sonraki sayfalarda Moğolca yazılar da sağdan sola yatay olarak yerleştirilmiştir".³⁴ "Uygur satırları orijinal yazının sadece 90° saat yönünde döndürülmüş biçimleridir. Gazan Mahmud döneminde 3 miskal ağırlığında (12,96 gr) üretilen gümüş dinar ve 2.16 gr. Ağırlığındaki (1/6 dinar) dirhem, İlhanlı sikkelerine şekil vermiştir. İlhanlıların son dönemlerinde rakip hanedanlıklarda bir çok yerel sikke formları ortaya çıkmış ve altın sikke tedavülden kalkmaya yüz tutmuştur. İlhanlı Devletinin birçok sikkesinde yazı çeşidi olarak Uygur karakterli yazı ve Arapça yazı harmanlanarak birlikte kullanılmıştır. Örn: Mengü 'Kaanü'l-azam' unvanını kullanmakta iken, Hulâgû sadece 'Han' unvanını kullanmıştır"³⁵.

İlhanlı Devleti'nin İslâmiyet'i ilerleyen dönemlerde resmi din olarak ilan ve kabul etmiş olmasına rağmen, Hulâgû Han döneminde sikkelerin üzerinde Kelime-i Şehadet darp ettirilmiştir. Öyle ki İslamiyetin kabulünden önce de Müslümanlar ve İlhanlı Devleti etkileşim içerisinde bulunmuşlar ve İslam'a ait olan yüce ve değerli ibareleri sikkelerine bastırmışlardır³⁶.

"Gazan Han dönemi sikkeleri genellikle basit bir form yapısına sahiptirler. Uygur yazı stili sikkeler üzerinde önemli bir yer tutar. Gazan Mahmud Han İslâmın Şii mezhebine tabii olmasına rağmen, sikkeler üzerinde Şii ile ilgili betimlemeler, İlk olarak Olcaytu Han döneminde görülmektedir."³⁷

"Birçok sikkenin çevresinde ise 12 İmamın da ismi yer almaktadır."³⁸ İlhanlı sikkelerinde "Allahım, Muhammed'i ve Ali'yi ve Hasan'ı ve Hüseyin'i.....Koru."

³⁴ <https://www.ilkhans.altaycoins.com>

³⁵ Atom Damalı, *a.g.e.*, s.315

³⁶ Atom Damalı, *a.g.e.*, s.315

³⁷ Atom Damalı, *a.g.e.*, s.315-316.

³⁸ Ali Akyıldız, Konya Müzesi'nde İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'a ait Sikkeler, Konya, Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.

ibaresi ile sık sık karşılaşılmaktadır. Ayrıca Kur'an'ın birçok süresinden ayetler sikkeler üzerine darp ettirilmiştir³⁹.

İlhani takviminin sıfır noktası Receb 01, 701'dir (başka bir referansa göre Receb 13, 701 AH). Bu tarih Gazan Mahmud devrindedir. Ancak, nasıl olursa olsun, sadece ilhani tarihlerini görüyoruz. Bazı Ebu Said sikkelerinde 33 ve 34 ilhani olarak geçmektedir. İlhani 33 yılı 734/735 ve 34 yılına karşılık gelmektedir. 735/736 MS. Modern sikkelerin aksine, İlhanlılar tarih yazmak için rakam kullanmaz, yalnız kelimeleri kullanırlar. Bu nedenle İslami sikkelerin, özellikle ilhanlı sikkelerinin incelenmesi daha zordur. İslam sikkelerinin, özellikle İlhanlı sikkelerinin incelenmesinin, arapça konuşmayanlar için daha zor olmasının nedeni budur. Tarih, darphane ile birlikte genellikle kenarlarda bulunur.⁴⁰

I.6.1 İlhanlı Sikkelerinin Dirhem (Gram) Açısından Tarihsel Süreci

		Değer			
Tablo	Dönem	1/2 Dirhem	1 Dirhem	2 Dirhem	6 Dirhem
Hulagu	Mardin	1.35	2.70	5.40	
	Kafkasya		2.86		
				2.60	
Abaka		1.30	2.60	5.20	
Ahmed Teküder	Arap Parası	1.25	2.50	5.00	
			2.60		
Argun		1.25	2.50		

³⁹ Atom Damalı, *a.g.e.*, s.316.

⁴⁰ Yiğit Altay, *How to Read Ilkhanid Coins*, 2016, s.85.

Geyhatu			2.50		
Beydu			2.50		
Gazan Mahmud		1.08	2.16	4.32	12.96
Olcaytu	712'den önce	1.08	2.16	4.32	12.96
	713'den sonra		1.98	3.96	11.88
Ebu Sa'id	716-719	0.89 ^b	1.98	3.96	11.88
	719-728		1.80	3.60	10.80
	729-734		1.62	3.24	9.72
	734-736		1.44	2.88	8.64
Arpa Han				2.88	
Musa Han				2.88	
Muhammed	736-738			2.88	
	738'den sonra		1.26	2.52	7.56
	Nişabur		1.08	2.16	6.48
	Nişabur 739-740		1.08	2.16	6.48
	Nişabur 741				5.40
	Nişabur 742				4.32
Sati Beğ			1.08	2.16	6.48
Timur	741'den sonra		1.08	2.16	6.48
			0.72	1.44	4.32
Cihan Timur			0.90	1.80	5.40
Suleyman	739-740		0.90	2.16	6.48
	740-741			1.80	5.40

	741'den sonra		0.72	1.44	4.32
Anuşirvan	745-750		0.72 ^c	1.44	4.32
	750-752			1.26	3.78
	753-756			1.08	3.24
Gazan II	Iran ve Kafkasya			1.08 ⁴¹	

Darp Merkezleri

Ansiklopedik anlamıyla "Darp" vurmaktan, "Hane" de ev kelimesinden gelerek, "Darphane" para basılan ev anlamına gelmektedir. Sikkenin basımı ise, birbirinden bağımsız halde, Çin'de, Hindistan'da ve Anadolu'da ortaya çıktığı anlaşılmaktadır⁴².

Sikkeler genelde darp yöntemi ile basılmıştır. Ancak Çin ve Roma'da dökme tekniği de kullanılmıştır⁴³.

Sikkelerin basıldığı darphaneler, devlet denetimindedir. Sebebi ise sikke basımının özellikle Türk İslam devletlerinde hükümlerlik simgesi olmasıdır. Tahta çıkan hükümdar hutbe okutturarak ve sikke bastırarak, egemenliğini ilan etmiş olmaktadır. Abbasiler döneminde Halife Harun Reşid darphanesinin kontrolünü vezirine vermiştir. Hem altının, hem de gümüşün ayarındaki en ufak bir sahtecilik, devletin gücünün azalması olarak nitelendirilmiştir⁴⁴. Şöyle ki sikke her devletin en önemli güç unsurlarından biri olmuştur. Kullanılan madenin değeri, saflığı, sikkelerin belirli bir gramaja sahip olması gibi pek çok özellik en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş ve bu şekilde darp ettirilmiştir.

İlhanlılar döneminde sikke üretiminin artması sonucu, 200 Darphane faaliyet göstermiştir. Tebriz, Süleymaniye, İsfahan, Tiflis, Musul, Anadolu'da ise Erzurum,

⁴¹ <https://www.ilkhans.altaycoins.com>

⁴² Gündegül A. Parlar, *a.g.e.*, s.22.

⁴³ Gündegül A. Parlar, *a.g.e.*, s.22.

⁴⁴ Gündegül A. Parlar, *a.g.e.*, s.22.

Erzincan, Sivas, Konya, Bayburt, Adilcevaz, Van, Siirt, Bitlis, Malatya, Harput, Niksar, Tokat, Ankara Kastamonu, Samsun, Amasya, Kırşehir, Kayseri, Aksaray, Alanya, Amid örnek verilebilecek yerlerden sadece bazılarıdır⁴⁵.

Çalışmamızda yer alan sikkeler tek bir hükümdar dönemini kapsamayıp İlhanlı Devleti hükümdarlarının hemen hemen hepsinden sikke örnekleri mevcuttur. Döneminde sikke bastıran İlhanlı hükümdarları katalog kısmında belirtilmiştir.

⁴⁵ Gündegül A. Parlar, İlhanlılarda Sikke Formları, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, C.8, s.919-927.

BİRİNCİ BÖLÜM

MARDİN MÜZESİ ENVANTERİNE KAYITLI İLHANLI DEVLETİNE AİT SİKKELER

Katalog Bilgileri ve Fotoğraflar

Foto:1 Ön yüz

Foto:2 Arka yüz

Çizim:1 Ön yüz

Çizim:2 Arka yüz

Saltanat Dönemi:

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20638

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Gümüş

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 2,010 gr

Ölçüsü: 2 cm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Ön Yüz: “Kelime-i tevhid”

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka Yüz: “4 satır Uygurca yazı; “hakanı ... delek gegülük sen argun” (Hakan adına Argun sikke yazdırdı.) ve en altta Arapça Argun ibaresi yazılıdır.

Foto:2 Ön yüz Foto:2 Arka yüz Çizim:2 Ön yüz Çizim:2 Arka yüz

Saltanat Dönemi: Ebu Said Bahadır Han

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20639

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Gümüş

Tarihi: ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı: 3,265 gr

Ölçüsü: 1,9 cm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid” ve mihrap şekilli figür içinde “fe-se-yekfikehümulâhu ve hüve’s-semî’u’l-alim” ve etrafında dört halife ismi yazılı.

Anlamı: Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.

Arka yüz: “Duribe fi eyyâmi’s-sultani’l-a’zam Ebu Said halledallâhu mulkehu” Kenar yazıları silik olup okunamamıştır.

Foto: 3 Ön yüz

Foto: 3 Arka Yüz

Çizim:3 Ön yüz

Çizim:3 Arka yüz

Saltanat Dönemi: Ebu Said Bahadır Han

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20640

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Gümüş

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 2040 gr

Ölçüsü: 1,9 cm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: Kelime-i tevhid yazılı.

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: “Duribe fi devleti's-sultani'l-a'zam Ebu Said halledallahu mulkehu” Kenar yazıları silik olup okunamamıştır.

Foto: 4 Ön yüz

Foto:4 Arka yüz

Çizim:4 Ön yüz

Çizim:4 Arka yüz

Saltanat Dönemi:

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20641

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Gümüş

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 3090 gr

Ölçüsü: Ç: 22 mm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: Yonca yapraklı motif içerisinde Arapça yazı şeridi. Bir kenarı silik.

Arka yüz: Okunamadı.

Foto: 5 Ön yüz Foto: 5 Arka yüz Çizim:5 Ön yüz Çizim:5 Arka yüz

Saltanat Dönemi:

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20642

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Gümüş

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 2150gr

Ölçüsü: Ç: 22 mm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: Yaprak motifi içerisinde dört satır Arapça yazı. Okunamadı.

Arka yüz: Dış kenar inci dizisi içerisinde dört satır Arapça yazı.

Foto: 6 Ön yüz

Foto: 6 Arka yüz

Çizim:6 Ön yüz

Çizim:6 Arka yüz

Saltanat Dönemi:

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20643

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Bronz

Tarihi: ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı: 2150gr

Ölçüsü: Ç: 22 mm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: Es sultan... Kelime-i tevhid ibaresi yer almaktadır.

Arka yüz: Stilize güneş motifi tasvir edilmiştir.(hurşit; insan yüzlü güneş).

Foto: 7 Ön yüz Foto: 7 Arka yüz

Çizim:7 Ön yüz

Çizim:7 Arka yüz

Saltanat Dönemi: Ebu Said Bahadır Han

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20644

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Gümüş

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 3,765 gr

Ölçüsü: Ç: 1.8 mm K 1.5 mm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: “Es-sultan Ebu Said halledallâhu mulkehû duribe tebriz”
Bordürdeki yazılar okunamadı.

Foto: 8 Ön yüz

Foto: 8 Arka yüz

Çizim:8 Ön yüz

Çizim:8 Arka yüz

Saltanat Dönemi: Ebu Said Bahadır Han

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20645

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Bronz

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 2160 gr

Ölçüsü: 1,89 cm K: 1 mm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

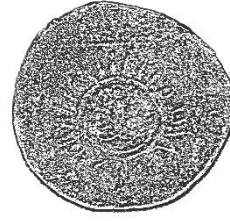
Önyüz: Aslan ve Şir-i hurşid betimlemesi mevcut.

Arka yüz: “Es-sultanü'l-a'zam Ebu Said halledallâhu mulkehu” Darp yeri ve tarihi okunamamıştır.

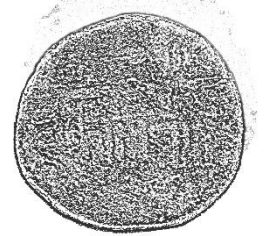

Foto: 9 Ön yüz

Foto: 9 Arka yüz

Çizim:9 Ön yüz

Çizim:9 Arka yüz

Saltanat Dönemi:

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20646

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Bronz

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 4945 gr

Ölçüsü: Ç: 2,1cm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: Şir-i hurşid tasvir edilmiştir.

Foto: 10 Ön yüz **Foto: 10 Arka yüz** **Çizim:10 Ön yüz** **Çizim:10 Arka yüz**

Saltanat Dönemi: Sultan Olcaytu

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20647

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Bronz

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 2100 gr

Ölçüsü: Ç: 2.1 cm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: Şir-i hurşid etrafında “Kelime-i Tevhid” yazılı arap harfleri ile.

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: “Es-sultanü’l-a’zam Olcayto Muhammed” yazılı.

Foto: 11 Ön yüz Foto: 11 Arka yüz Çizim:11 Ön yüz Çizim:11 Arka yüz

Saltanat Dönemi:

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20648

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Bronz

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 5960 gr

Ölçüsü: Ç: 3,2 cm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: Şir-i hurşid (Aslanla Güneş tasviri) üst kısmında “duribe fi siird” ibaresi yazılı.

Foto: 12 Ön yüz Foto: 12 Arka yüz Çizim: 12 Ön yüz Çizim: 12 Arka yüz

Saltanat Dönemi:

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20649

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Gümüş

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 2740 gr

Ölçüsü: Ç: 2.5 cm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kaanü'l-a'zam Hülagü İlhan el-muazzam”. Etrafında dirhem bir el cizire yazılı. duribe “el cizirede basıldı”.

Arka yüz: La ilahe illallah vahdehü ve la şerikeleh Muhammedün rasulullah yazılı. Etrafında Kuran-ı Kerim'de Al-i İmran süresi 26. ayeti kerimesi yazılı: Kulillahumme malikel mulki tu'til mulke men teşau ve tenziul mulke mimmen teşa', ve tuizzu men teşau ve tuzillu men teşa', bi yedikel hayr, inneke ala kulli şey'in kadir.

Anlamı: O geleceğinde hiç şüphe olmayan günde kendilerini bir araya topladığımız ve hiç kimseye haksızlık edilmeden herkese ne kazandıysa tamamen ödendiği vakit halleri nasıl olacaktır? (Al-i İmran Suresi 26. ayet-i kerime)

Foto: 13 Ön yüz Foto: 13 Arka yüz Çizim: 13 Ön yüz Çizim: 13 Arka yüz

Saltanat Dönemi: Ebu Said Bahadır Han Dönemi

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20650

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Gümüş

Tarihi: ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı: 0.995 gr

Ölçüsü: Ç: 15.5 mm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: "Es-sultân Saïd (Ebu Said ibaresi Uygurcadır.) hullide mülkühû"
kırık ve eksik.

Foto: 14 Ön yüz **Foto: 14 Arka yüz** **Çizim: 14 Ön yüz** **Çizim: 14 Arka yüz**

Saltanat Dönemi:

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20651

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Gümüş

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 3.400 gr

Ölçüsü: Ç: 22 mm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid” ve dört halife adı etrafında mihrap biçiminde stilize edilmiş “fe-se-yekfikehümullâh ve hüve’s-semî’ul-alîm” ibaresi yer alır.

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.

Arka yüz: Duribe fi eyyami devlet es-sultan’ül-azam Ebu Said Tebriz yazılı. 717 H/ 1317 M seb’a ve mie ve seb’a aşere.

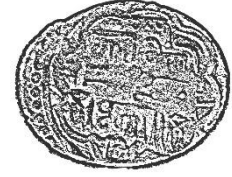
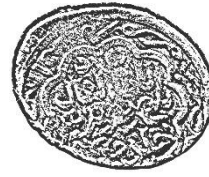

Foto: 15 Ön yüz Foto: 15 Arka yüz Çizim: 15 Ön yüz Çizim: 15 Arka yüz

Saltanat Dönemi : Süleyman Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20652

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.365 gr

Ölçüsü : Ç:17 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid" La ilahe illallah.

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: "es-sultânü'l-âdil Süleyman (Süleyman Uygurcadır.) hullide mülkühû" kenar yazıları silik.

Foto: 16 Ön yüz Foto: 16 Arka yüz Çizim: 16 Ön yüz Çizim: 16 Arka yüz

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20653

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Bakır

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.660 gr

Ölçüsü : Ç: 19.5 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: Yıldız motifi içinde Arapça ibare yazılıdır, okunamamıştır.

Arka yüz: Güneş ve arslan betimi kenar yazıları okunamamıştır.

Foto: 17 Ön yüz **Foto: 17 Arka yüz** **Çizim: 17 Ön yüz** **Çizim: 17 Arka yüz**

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20654

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Bakır

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.460 gr

Ölçüsü : Ç: 18 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı :

Önyüz: “Kelime-i tevhid”.

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: “es-Sultânü’l-a’zam Muhammed hullide mülkühû” ibaresi altında dönük aslan figürü mevcut.

Foto: 18 Ön yüz Foto: 18 Arka yüz Çizim: 18 Ön yüz Çizim: 18 Arka yüz

Saltanat Dönemi : Gazan Mahmut Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20655

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 2,095 gr

Ölçüsü : Ç: 20.5 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı :

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: Uygurca (Hakanı ... delekgegülük) Gazan Mahmut yazılı.

Foto: 19 Ön yüz Foto: 19 Arka yüz Çizim: 19 Ön yüz Çizim: 19 Arka yüz

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20656

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 3.065 gr

Ölçüsü : Ç: 19 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid" etrafında dört halife adı yer alır.

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: "es-Sultânü'l-a'zam Ebû Saîd Bahadır Han halledallâhu mülkehu duribe ve.. "

Foto: 20 Ön yüz **Foto: 20 Arka yüz** **Çizim: 20 Ön yüz** **Çizim: 20 Arka yüz**

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20657

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.020 gr

Ölçüsü : Ç: 17 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: Daire şeklinde bordür içerisinde Arapça yazı okunamamıştır.

Arka yüz: Daire bordür içerisinde Arapça yazı okunamamıştır.

Foto: 21 Ön yüz Foto: 21 Arka yüz Çizim: 21 Ön yüz Çizim: 21 Arka yüz

Saltanat Dönemi : Anuşirvan Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20658

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.700 gr

Ölçüsü : Ç: 18.5 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: es-Sultânü'l-a'zam Anuşirvan.

Foto: 22 Ön yüz Foto: 22 Arka yüz Çizim: 22 Ön yüz Çizim: 22 Arka yüz

Saltanat Dönemi : Ebu Said Bahadır Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20659

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 2.760 gr

Ölçüsü : Ç: 22.5 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid” ve dört halife etrafında “fe-se-yekfikehümullâhu ve hüve’s-semîu’l-alîm.”

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: “Duribe fi eyyâmi devleti’s-sultâni’l-a’zam Ebû Saîd halledullâhu mülkehû” kenar yazıları silik.

Foto: 23 Ön yüz Foto: 23 Arka yüz Çizim: 23 Ön yüz Çizim: 23 Arka yüz

Saltanat Dönemi : Argun Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20660

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1000 gr

Ölçüsü : Ç: 17 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: Bir satır Uygurca yazı "Hakanı ... delek gegülük sen Argun" yazılı.

Foto: 24 Ön yüz **Foto: 24 Arka yüz** **Çizim: 24 Ön yüz** **Çizim: 24 Arka yüz**

Saltanat Dönemi : Argun Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20661

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 2.480 gr

Ölçüsü : Ç: 20 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: Beş satır Uygurca yazı “Hakan’u reber? Delekgegülük sen Argun” yazılı.

Foto: 25 Ön yüz Foto: 25 Arka yüz Çizim: 25 Ön yüz Çizim: 25 Arka yüz

Saltanat Dönemi : Süleyman Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20662

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1,330 gr

Ölçüsü : Ç: 16,5 mm K: 0,5 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: “es-Sultânü’l-âdil Süleyman (Uygurca) halledallâhu mülkehû”

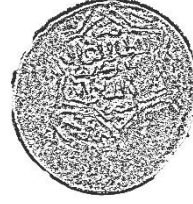

Foto: 26 Ön yüz **Foto: 26 Arka yüz** **Çizim: 26 Ön yüz** **Çizim: 26 Arka yüz**

Saltanat Dönemi : Süleyman Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20663

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1,250 gr

Ölçüsü : Ç: 16 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: "es-Sultânü'l-âdil Süleyman (Uygurca) halledallâhu mülkehû"

Foto: 27 Ön yüz **Foto: 27 Arka yüz** **Çizim: 27 Ön yüz** **Çizim: 27 Arka yüz**

Saltanat Dönemi : Süleyman Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20664

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1,390 gr

Ölçüsü : Ç: 16 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı :

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: "es-Sultânü'l-âdil Süleyman (uygurca) halledallâhu mülkehû"

Foto: 28 Ön yüz Foto: 28 Arka yüz Çizim: 28 Ön yüz Çizim: 28 Arka yüz

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20665

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1,285 gr

Ölçüsü : Ç: 18 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: Silik durumda 3 satır Arapça yazı okunamamıştır.

Foto: 29 Ön yüz Foto: 29 Arka yüz Çizim: 29 Ön yüz Çizim: 29 Arka yüz

Saltanat Dönemi : GAZAN Mahmut Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20666

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Bakır

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1,900 gr

Ölçüsü : Ç: 20,5 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: “GAZAN Mahmut Hakan-u reber? Delekgegülük” yazılı.

Foto: 30 Ön yüz Foto: 30 Arka yüz Çizim: 30 Ön yüz Çizim: 30 Arka yüz

Saltanat Dönemi : Süleyman Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20667

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1,900 gr

Ölçüsü : Ç: 20,5 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: "es-Sultânü'l-âdil Süleyman (Uygurca) hullide mülkühû duribe hısın?"

Foto: 31 Ön yüz **Foto: 31 Arka yüz** **Çizim: 31 Ön yüz** **Çizim: 31 Arka yüz**

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20668

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 225 gr

Ölçüsü : Ç: 20,5 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid", duribe kaşan?

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: Gazan Mahmut ve Uygurca (Hakanu-reber delek gegülük sen) ibaresi yazılı.

Foto: 32 Ön yüz **Foto: 32 Arka yüz** **Çizim: 32 Ön yüz** **Çizim: 32 Arka yüz**

Saltanat Dönemi : Olcaytu Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20669

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Bakır

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1600 gr

Ölçüsü : Ç: 18 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: “Olcayto sultan Muhammed hullide”.

Foto: 33 Ön yüz **Foto: 33 Arka yüz** **Çizim: 33 Ön yüz** **Çizim: 33 Arka yüz**

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20670

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Bakır

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.075 gr

Ölçüsü : Ç: 17 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: ? Arapça yazı okunamamıştır. Daire içerisinde hayvan tasviri.

Arka yüz: Bitkisel bordür içerisinde Arapça yazı okunamamıştır.

Foto: 34 Ön yüz **Foto: 34 Arka yüz** **Çizim: 34 Ön yüz** **Çizim: 34 Arka yüz**

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20671

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.050 gr

Ölçüsü : Ç: 17,5 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid" etrafında dört halife adı yazılı.

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: "Duribe tebriz ve's-sultânü'l-melikü's-sâlih halledallâhu mülkehû".

Foto: 35 Ön yüz **Foto: 35 Arka yüz** **Çizim: 35 Ön yüz** **Çizim: 35 Arka yüz**

Saltanat Dönemi : Satı Beg Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20672

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.050 gr

Ölçüsü : Ç: 16.9 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: "es-Sultânü'l-âdil Satı Beg Han halledallâhu mülkehû".

Foto: 36 Ön yüz **Foto: 36 Arka yüz** **Çizim: 36 Ön yüz** **Çizim: 36 Arka yüz**

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20673

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.060 gr

Ölçüsü : Ç: 17 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: es-Sultânü'l-a'zam Ebû Saîd Bahadır Han halledallâhu mülkehû sene 717 H/1316M.

Foto: 37 Ön yüz Foto: 37 Arka yüz Çizim: 37 Ön yüz Çizim: 37 Arka yüz

Saltanat Dönemi : Anuşirvan Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20674

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.045 gr

Ölçüsü : Ç: 16 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: es-Sultânü'l-âdil Anuşirvan haledallahu mülkehu.

Foto: 38 Ön yüz Foto: 38 Arka yüz Çizim: 38 Ön yüz Çizim: 38 Arka yüz

Saltanat Dönemi : Gazan Mahmut Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20675

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.065 gr

Ölçüsü : Ç: 19 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: Gazan Mahmut ve Uygurca (Hakan-u reber? Delekgegülük sen)
"Hakan adına sikke bastırıldı" ibaresi yazılıdır.

Foto: 39 Ön yüz **Foto: 39 Arka yüz** **Çizim: 39 Ön yüz** **Çizim: 39 Arka yüz**

Saltanat Dönemi : Satı Beg Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20676

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.085 gr

Ölçüsü : Ç: 17mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: “es-Sultânü’l-âdil Satı Beg Han halledallâhu mülkehû”

Foto: 40 Ön yüz Foto: 40 Arka yüz Çizim: 40 Ön yüz Çizim: 40 Arka yüz

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20677

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 3.090 gr

Ölçüsü : Ç: 18.5 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: “el-Âdil es-Sultân halledallâhu mülkehû”

Foto: 41 Ön yüz Foto: 41 Arka yüz Çizim: 41 Ön yüz Çizim: 41 Arka yüz

Saltanat Dönemi : Ebu Said Bahadır Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20678

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 2.070 gr

Ölçüsü : Ç: 18 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid" etrafında dört halife adı yazılı.

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: "es-Sultânü'l-âdil Ebû Saîd halledallâhu mülkehû duribe İsfahan"

Foto: 42 Ön yüz Foto: 42 Arka yüz Çizim: 42 Ön yüz Çizim: 42 Arka yüz

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20679

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.005 gr

Ölçüsü : Ç: 17 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: Okunamadı.

Arka yüz: Okunamadı.

Foto: 43 Ön yüz Foto: 43 Arka yüz Çizim: 43 Ön yüz Çizim: 43 Arka yüz

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20680

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 3.035 gr

Ölçüsü : Ç: 16 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı :

Önyüz: "Kelime-i tevhid" etrafında dört halife adı yazılı.

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: İç içe geçmiş yarım daire içerisinde silik tek satır Arapça yazı okunamadı.

Foto: 44 Ön yüz Foto: 44 Arka yüz Çizim: 44 Ön yüz Çizim: 44 Arka yüz

Saltanat Dönemi : Gazan Mahmut Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20681

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Bakır

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.065 gr

Ölçüsü : Ç: 19 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı :

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: "Gazan Mahmut ve Uygurca (Hakan-u reber? Delek gegülük sen) hakan adına sikke bastırıldı" ibaresi yazılıdır.

Foto: 45 Ön yüz

Foto: 45 Arka yüz

Çizim: 45 Ön yüz

Çizim: 45 Arka yüz

Saltanat Dönemi:

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20682

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Bronz

Tarihi: ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 2.040 gr

Ölçüsü: Ç: 19 mm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: "Kelime-i tevhid".

Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir.

Arka yüz: Dört satır Uygurca yazı.

Foto: 46 Ön yüz **Foto: 46 Arka yüz** **Çizim: 46 Ön yüz** **Çizim: 46 Arka yüz**

Saltanat Dönemi:

İlgili Koleksiyon: Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No: 20683

Bulunduğu Yer: Depo

Maddesi: Bronz

Tarihi : ?

Basıldığı Yer: ?

Ağırlığı: 1.085 gr

Ölçüsü: Ç: 18 mm

Tekniği: Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”.

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: Okunamadı.

Foto: 47 Ön yüz **Foto: 47 Arka yüz** **Çizim: 47 Ön yüz** **Çizim: 47 Arka yüz**

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20684

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Bronz

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.065 gr

Ölçüsü : Ç: 18 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”.

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: “Gazan Mahmut ve Uygurca (hakanı reber? Delekgegülük sen) Hakan adına sikke bastırıldı” ibaresi yazılı.

Foto: 48 Ön yüz Foto: 48 Arka yüz Çizim: 48 Ön yüz Çizim: 48 Arka yüz

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20685

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.050 gr

Ölçüsü : Ç: 17 mm K: 0.15 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: Çevresinde dört halife adı Arapça yazı ile orta kısımda “kelime-i tevhid” yazılıdır.

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: Bitkisel bezeme ile doldurulmuş bordür içerisinde 4 satır silik Arapça yazı okunamamıştır.

Foto: 49 Ön yüz **Foto: 49 Arka yüz** **Çizim: 49 Ön yüz** **Çizim: 49 Arka yüz**

Saltanat Dönemi : Süleyman Han Dönemi

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20686

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.015 gr

Ölçüsü : Ç: 16.5 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: “Kelime-i tevhid”. Etrafında dört halife adı yazılı.

Anlamı: Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun elçisidir.

Arka yüz: es-Sultânü’l-âdil (Süleyman Uygurca) halledallâhu mülkehû.

Foto: 50 Ön yüz Foto: 50 Arka yüz Çizim: 50 Ön yüz Çizim: 50 Arka yüz

Saltanat Dönemi :

İlgili Koleksiyon : Mardin Müze Müdürlüğü

Envanter No : 20687

Bulunduğu Yer : Depo

Maddesi : Gümüş

Tarihi : ?

Basıldığı Yer : ?

Ağırlığı : 1.025 gr

Ölçüsü : Ç: 16 mm

Tekniği : Soğuk darp

Tanımı

Önyüz: Köşeli daire içerisinde silik Arapça yazı okunamamıştır.

Arka yüz: Okunamadı.

İKİNCİ BÖLÜM

SİKKELERDE ÖLÇÜT, MATERYAL VE BOYUT

İlhanlı devletinde dirhem, dinar, mangır olmak üzere 3 (üç) cins sikke ve bunlardan ayrı olmak üzere kağıt para "çav" kullanılmıştır. İlhanlı Devletinde ilk hükümdar Hülâgû Han'dan, Gazan Han'a kadar bastırılan sikkelerin kalitesi düşüktür; birimlerin ağırlıklarında da tam bir standart bulunmamaktadır⁴⁶

Dinar kelimesi Denarius'dan gelmiş ve altın sikkelere de dinar denmiştir. Ancak Arapların bu altın sikkelere ne sebeple dinar dedikleri kayıtlarda bulunmamıştır. Sikkelerin materyalleri yani altın, gümüş gibi değerli madenlerin yanı sıra, ağırlıkları da çok önemlidir. Sikkenin değeri, materyalin ağırlığı ile ölçülmektedir. Dönemlere ülkelere göre materyallerin ağırlıkları değişiklikler göstermektedir. Materyalin cinsi ve biriminin kalitesi, sikkenin alım gücünün göstergesidir.⁴⁷ Bir dönem İslamlar Bizans'dan esinlenilerek bakır sikkelere yönelim olmuşsa da ilk başlarda çok rağbet görmemiştir. Daha sonra bakır sikkelerin üzerlerine Arapça yazılar yazılarak daha kullanışlı hale getirmişlerdir. Her dönemin, devletin sikke kültürü değişken olmuştur. Yani sikkenin materyali, ağırlığı, basım tekniği gibi pekçok özelliği dönemlere göre farklılık gösterir. Sebebi şudur ki; devletlerin ekonomik güçleri, siyasi güçleri değerli madenlere erişim olanağı ya da ellerinde bulunan altın ve gümüş sikkelerin çokluğu azlığı vb gibi özellikleri sıralayabiliriz.

II.1. Sikkelerde Materyal

Mardin Müzesi envanterinde kayıtlı İlhanlı Devri'ne ait 50 (elli) adet ile sınırlandırdığımız sikke incelememiz sonucunda görmekteyiz ki, bu 50 (elli) adet sikkenin 39 (otuz dokuz) adedi gümüş, 11 (on bir) adedi ise bakır alaşımdır.

⁴⁶ Ali Akyıldız, *Konya Müzesi Envanterinde Kayıtlı İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han Dönemine Ait Sikkeler*, (Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), s. 76.

⁴⁷ Gündegül parlar *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 2001.s., 124.

Türkiye Selçukluları'nın kademeli olarak çöküşü Anadolu'yu mali açıdan sıkıntıya sokmuştur. Dolayısı ile İlhanlı Devleti kuruluncaya kadar geçen sürede devam eden bu kötü gidişat devletin kuruluşundan sonra aşamalı olarak canlandırılmıştır. Anadolu'da İlhanlı sikkeleri Hülagü zamanında basılmıştır.⁴⁸ Bu yeni dönemde artık ülkede geçerli olan İlhanlıların dinar adını verdikleri gümüş para birimidir.

Bu tez çalışmasında bulunan gümüş sikkenin çokluğunu şöyle izah edebiliriz: bu tez çalışması yalnız tek bir hükümdar dönemini kapsamamaktadır. İlhanlı Devri boyunca hüküm sürmüş pek çok hükümdarın sikkesi mevcuttur. Dolayısıyla pek çoğunun dönem özellikleri birbirinden farklı olmakla beraber İlhanlı Devri'nin parlak dönemlerinden fazlaca sikke mevcut olduğunun göstergesidir. Bu demek değildir ki o bazı dönemlerde bakır ya da çav denilen kağıt paralar kullanılmıyordu. Elbette kullanılıyordu fakat devletin ekonomik açıdan güçlü olduğu zamanlarda daha çok değerli madenden yapılmış sikke görmemiz mümkündür.

Gümüş materyali altına göre daha ulaşılabilir bakıra göre daha değerli sayılan ve İlhanlı devri için darp etmesi daha zahmetsiz olan bir maden çeşididir. Çünkü İlhanlı Anadolu'ya geldiğinde burada var olan Türkiye Selçuklularının her ne kadar zayıflamış olsalarda Anadolu'nun pek çok yerinde faaliyet gösteren darphaneleri mevcut idi ve İlhanlı Türkiye Selçukluları'nı vergiye bağlamıştı. Bu ocaklardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz: Konya Alaeddin tepesinde olduğu söylenen darphane, Sultan İzzeddin Keykavus'un başkent yaptığı Sivasta altın sikke bastırıldığı sikkeler şehrin ekonomik merkez olduğunun göstergesidir.⁴⁹ İlhanlılar dönemindeki canlılığın kanıtı olarak Erzincan'da XII. yüzyıldan itibaren seyrek olan sikke 1262 yılından itibaren her yıl düzenli kesilmeye başlanmıştır.

⁴⁸ İlhan Erdem, *Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, Doktora Tezi, Ankara 1995, s.457.

⁴⁹Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluların Sosyal Ekonomik Tarihi*, İstanbul 2004, s.291-294.

Erzincan'da gümüş dirhem kesimi 1340'lara kadar tüm canlılığı ile devam etmiştir.⁵⁰

II.2. Sikkelerde Uygulama

İlhanlılar döneminde sikke üretiminin artması sonucu, 200 darphane faaliyeti göstermiştir. Darphanelerden bazıları şöyle sıralayabiliriz. Tebriz, Süleymaniye, İsfahan, Tiflis, Musul, Anadolu' da ise Erzurum, Erzincan, Sivas, Bayburt, Adilcevaz, Van, Siirt, Bitlis, Malatya, Harput, Niksar, Tokat, Ankara, Kastamonu, Samsun, Amasya, Kırşehir, Kayseri, Aksaray, Alanya, ve Amid.⁵¹

Büyük Moğol Hanları ve İlhanlı Devleti'nin kuruluşundan ve tarih sahnesinden silinişine kadar geçen dönemleri, kültür, sanat, ekonomik felsefeleri, hüküm sürdükleri coğrafya, benimsedikleri dinler ve etkileşimde buldukları diğer ülkeler gibi pek çok faktöre dayandırdığı sanat ekolleri sikkelerinde kendini göstermiş olup İlhanlı Devri sikkelerinin ne denli zengin içeriklere sahip olduğunun bizlere göstergesidir.

“Sikkelerde iki teknik uygulanmıştır. Dökme tekniği ve darp tekniği. Dökme tekniği daha ziyade erken dönemlerde, Roma'da, Çin'de bronz veya çeşitli sikkelerde özellikle de büyük boydaki metallerde uygulanmış, ancak esas kullanılan yöntem ise darp tekniği olmuştur.”⁵²

“Sikke kesilecek değerli sikke çubuğu pul şeklinde kesilerek örs üzerinde bulunan önyüz kalıbının üzerine konular, arka yüz kalıbının bulunduğu üst kalıp ıstampası, pulun üzerine konularak çekiçe vurulur ve kalıptaki formların pula darp edilmesi sağlanır. Örs kalıbı önyüzü, ıstampa kalıbı ise arka yüzü oluşturur. Darp işleminin çalışma şekline bakıldığında ise burada dört kişinin çalışmış olduğu tahmin edilmektedir. Bir kişinin ısıtılan pulu alıp örsün üzerinde tutması, ikinci kişinin üst

⁵⁰ Tuncer Baykara, *a.g.e.* s.291-294.

⁵¹ Gündegül, Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 2001. s.,111-112.

⁵² Gündegül A. Parlar, *a.g.e.*, 2001, s.113-114.

ıstampayı tutması, üçüncü işinin çekiçe vurması, dördüncü kişinin de basılı sikkeyi kaldırması gibi. Yıpranan sikke kalıplarının az aralıklarla değiştirildiği düşünülmektedir. Darp sisteminin bütün hanedanlığın darphanelerinde kullanılmasının sebebi ise; taklit edilmesinin zor olmasından ötürüdür. Bu yöntem M.Ö. altıncı yüzyıldan itibaren devam etmektedir.”⁵³

“Sikkenin yapıldığı kalıplar bronz, demir ve çeliktendir. İbrahim Artuk Pompei'deki duvar tezyinatında bulunan bir resimde, darp işleminin bütün safhalarıyla anlatıldığından bahsetmektedir.”⁵⁴

Mardin Müzesi'nde bulunan İlhanlı Devri sikkelerinin arasından incelemiş olduğumuz örneklerin tamamı darp (dövme) tekniğinde basılmıştır.

II.3. Sikkelerde Tertip

“Sikkenin ilk ortaya çıktığı yıllarda antik sikkelerde banker veya tüccarlar bastırma işini üstlendikleri için, kendilerine ait sembol yahut onların belirledikleri imzaları sikkelerin üzerine bastırmışlardır. Ancak Türklerde ve İlhanlı (Moğol) Devletinde sikke bastırmak sadece devlete aittir. Her dönemin hükümdarı kendi adına sikke bastırmış ve devletin adı yahut sembolü sikkenin üzerinde yerini almıştır.”⁵⁵

Sikkelerin üzerine basılan bitkisel, geometrik veya figürlü bezemelerin hangi ustanın eseri olduğu ne yazık ki bilinmemektedir. Diğer dini ve sivil mimari eserlerde ya da çoğu el sanatı eserlerinde kendi imzalarını çekinmeden esere özenle işlemişlerdir. Sikke sanatçıları ise kendilerine ait en ufak bir iz bırakmamışlardır. Sikkelerin üzerinde tarih, dönemin hükümdarının adı veya sıfatı, bitkisel ve geometrik motifler ve canlı varlıklara ait figürler yer almaktadır. Sikkelere darp edilen belirli sembolik bezemeler tam manasıyla açıklanamaz. Öyle ki dönem bilgimiz kısıtlı olup bu sembolleri değerlendirecek yeterli yazılı esere sahip değiliz. Ancak dönemin taşınır taşınmaz sivil, dini mimari öğeleri yahut ahşap, çini sanatı, halı, kilim, dokuma, mücevher sanatı vb. gibi çoğaltabileceğimiz diğer sanat

⁵³ Gündegül, Parlar, *a.g.e.*, 2001, s.113-114.

⁵⁴ İbrahim-Cevriye Artuk, *a.g.e.*, C.II., s.XXXII-XXXIII.

⁵⁵ Ali Akyıldız, *a.g.e.*, s.77.

dallarında ortak kullanılan belli başlı kültürel ve mitolojik öğelere rastlamak mümkün olup bu öğelerin sikkelerde de kullanıldığını gözlemleyebilmekteyiz.

“Arapça "sane'a" fiilinden türeyen sanat, insanların gösterdikleri, işittikleri, his ve tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri, insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak tarzda ifade etmesi olayı olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi bir çalışmanın sanat eseri olabilmesi için insan elinden çıkmış olması, kişiye ve tarza göre değişken olsa da güzellik kıstası olması ve ünük olması gibi şartları taşır.”⁵⁶

Gazan Han'ın 1295 yılında İslam dinini seçmesi ile Müslümanlar daha güçlü hale gelmişlerdir. 1300 yılından itibaren ise resmi din olarak kendini göstermiştir. Bir Moğol hükümdarının İslami yazılarla ilk sikkesi ise Musul'lu Bedred-Din Lulu Töregen adına kestirilmiştir.”⁵⁷

İslamiyetin resmi din ilan edilmesi 13.yy sonlarına denk gelmişse de Hanedanlığın resmi mühür ve bastırdığı sikkelerde Arap harflerini önceden de kullandığını görmekteyiz. Bu demek oluyor ki İslamiyetten önce Araplarla etkileşim halinde olmuşlar ve Arap harflerini sanatlarına dahil etmişlerdir. “İlhanlı'ların Hıristiyan yazıları taşıyan paralarında da dini ibareler yer almıştır. Gürcistan Kralı V. David, 1296 tarihinde İslami ibareleri taşıyan Hıristiyan yazılı para bastırmıştır. Bu arada Hanefi mezhebini seçen Gazan Han'ın Şii motiflerini taşıyan para bastırdığı söylenmiş ancak, bugüne kadar bu paraların varlığı tesbit edilememiştir.”⁵⁸

“Olçaytu döneminde darp ettirilen sikkelerin ilk zamanlarında dört halifenin adı bulunmuş, daha sonra 12 imam isimleri bunların yerini almış ve Olçaytu Şii'liği seçmiştir. Döneminde ifrata varan Şii ve Sünni kavgaları, onun erken ölmesi üzerine önlenmiştir. Daha sonra Sünni olan oğlu Ebu Said yerine geçmiş ve tekrar dört halifenin ismini sikkelere koydurmuştur. Moğollarda, Budistlik, Hıristiyanlık, Müslümanlık gibi dini inançlar, hanların dönemlerinde, hanlara göre, farklı farklı seçilmiş, zaman zaman da birinden diğerine karşı şiddetli tepkiler görmüştür.

⁵⁶ Mustafa Yıldırım, *İslam Sanatı ve Estetiğinin Temelleri*, Ankara, 2012, s.12

⁵⁷ <https://www.altayli.net/isnad-dipnotlu/internet-sitesi/03.03.2022>.

⁵⁸ Bertold Spuler, *a.g.e.*, 210.

Örneğin Gazan Han başa geçtiği zaman budi papazlarını İran'ın dışına sürmüş, aslen Hıristiyan olan ve daha sonra 1282 yılındaki cülusunda Ahmed ismini alan Teküdar ise, budist mabetlerini tahrip ettirmiştir.”⁵⁹

“İslam dini İlhanlılar'da İran'da Ebu Said'den sonra, 16. asrın başına kadar mezheplerin arasında gelgitler yaşamış ve Safevilerle birlikte sonunda Şiilikte karar kılınmıştır. Moğol hükümdarları ile birlikte eşleri de Müslümanlığı benimsemiş, asiller de tamamiyle İslam dinine tabii olunmuştur. Hem İslamda hemde Hıristiyanlıkta bu dinlere girenler dinin gereği olan isimleri almak zorunlu olmuş, Tekedür Han, (Ahmed) Gazan, (Mahmud) Olcaytu, (Muhammed) Arpa, (Muazi'd-din) isimlerini almıştır. Ancak bu isimler pek tutmayıp asıl isimleri ile anılmışlar, bu isimler de vesikalarda kullanılmıştır Ebu Said de (Ala ed-din) lakabını almıştır (vesikalarda ve sikkelerde Moğol dilinde Busaid). İran'da, Moğollar artık tamamiyle moğol isimlerini bırakmış ve hanlarına da Kağan ünvanı verilmiştir. Daha sonraları İran'da bu kelime kısaltılarak “Kaan” olarak yazılmaya başlanmıştır. Anlamı ise “hanların üstünde” demektir. Büyük Han Cengiz'in ikinci neslinden itibaren bu kelimeye bir de oğul ilave edilmiştir.”⁶⁰

İran hükümdarlarının sikkeleri üzerinde, “Büyük-Han”, “daima Kaan” veya ekseriya “el-a'zam” lakabı bulunmuş ve 1295 yılına kadar hükümranlık hakları böylece tevsik edilmiştir. Bununla beraber İran Moğollarında zaman zaman bu ünvanlar kullanılmamış, Örneğin Hülagü Mongke'nin ismi sadece “Han” olmuş, Kubilay ise zamanında “İlhan-el-Mu'azzam” ünvanını almıştır İlhan kelimesi ise “memleketin hükümdarı” veya “sulh hükümdarı” şeklinde tefsir edilmiştir. Abaka kendi ismini sikkelerinde kullanmıyarak, amcasının ünvanı ile sikke kestirmiş, ”Ka'an-el-adil” ve “İlhan” adları verilmiştir. 1295 yılına kadar hükümdarlar bu ünvanları taşımış, Geyhatü ve Baydü dönemlerinde bu ünvanlar Moğol yazıları ile yazılmıştır.⁶¹

⁵⁹ Bertold Spuler, *a.g.e.*, 203-213

⁶⁰ Bertold Spuler, *a.g.e.*, 293-295.

⁶¹ Bertold Spuler, *a.g.e.*, 295-296.

“Gazan ilk defa “Ka’an” ünvanının kullanarak mevkinin böylece ilan etmiştir. Diğer sikkelerinde “Sultan-ul a’zam Gazan Sultan Mahmut” ismi ve daha sonra da “Mengü Tengri Küçündür” ibaresi ilave edilmiştir.”⁶²

Sonuç olarak İlhanlı sikkelerinde görülen formlar Orta Asya kaynaklı olup, aynı dönemde hüküm sürdükleri diğer hanedanlıklardan ve İlhanlılardan sonra kurulmuş olan devlet ve beylikler İlhanlı sanatından oldukça fazla etkilenmiş olup bunu sikkelerine de yansıtılmışlardır. İlhanlıların sanat ve estetik anlayışları taşınır taşınmaz bütün eserlerine tesir etmiş olup, her hükümdarın döneminde çok çeşitli sikke üretilmiş olması estetik kaygıyla oluşturulduğunun göstergesidir.

II.3.1. Daire Form

En yaygın kullanılan form tipi daire şeklinde olan formdur. Bu form tipi ilk sikke (para) basımından itibaren, her hanedanlıkta kullanılmıştır. Dairenin iç veya dış kısmında yazı, bitkisel, geometrik, figürlü bezeme tezyin edilir. Ayrıca dönemin (sikkeyi bastıran) hükümdarını belirten yazı yahut sembol sikkenin üzerinde yer alır. Çalışmamızda yer alan İlhanlı sikkelerinde daire form diye belirtilen gruba giren 3 adet sikke bulunmaktadır. Bunlar; 20638 (ön yüz), 20643 (ön yüz), 20646 (ön yüz), 20654 (arka yüz), 20660(ön yüz), 20661 (ön ve arka yüz), 20669 (ön ve arka yüz), 20675 (ön yüz), 20676 (ön yüz), 20681 (ön yüz), 20682 (ön ve arka yüz), 20683 (ön yüz), 20685 (ön ve arka yüz). Belirttiğimiz sikkeler haricinde çalışmamızda yer alan diğer bütün sikkeler daire forma sahip olup daire formun içerisindeki bezemeler değişiklik göstermektedir. Bundan dolayıdır ki diğer sikkeleri farklı başlıklar altında inceleyeceğiz.

⁶² Bertold Spuler, *a.g.e.*, 296-297.

II.3.1.1. Daire İçerisinde ift Sıra Daire Form

20644 (arka yüz), 20654 (n yüz), 20666 (n ve arka yüz), 20670 (n yüz), 20677 (arka yüz), 20678 (arka yüz), 20680 (arka yüz), 20681 (arka yüz), 20684 (n ve arka yüz).

II.3.1.2. Daire İçerisinde Altı Kollu iek Motifi

20687 (n yüz).

II.3.1.3. Daire İçerisinde Be Kollu iek Motifi

20683 (arka yüz).

II.3.1.4. Daire İçerisinde Dört Kollu iek Motifi Ortasında İnci Dizisi Daire Form

20665 (arka yüz), 20676 (arka yüz).

II.3.1.5. Daire Form İçerisinde Gne Ve Arslan Motifi

20670 (arka yüz).

II.3.1.6. Daire İçerisinde Arslan Motifi

20648 (arka yüz).

II.3.2. İnci Dizisi Daire Form

İnci dizisi daire form tipi sikkelerde en çok kullanılan form tiplerinden biridir. İnci dizisi form tipi hem sikkelerin dış kenarını çevreleyen şekilde hem de sikkelerin orta kısmında yazı yahut bezemelerin etrafında karşımıza çıkmaktadır. Bu form Bizans, Roma sikkelerinde kullanıldığı gibi İslâm ülkelerinde, Orta Asya Devletlerinde, Anadolu'da sikkenin içinde yer almıştır. İlhanlı sikkelerinde bitiş kenarı inci dizisi bordür ve sikkenin ortasında motifleri çevreleyen bordür olarak tezyin edilmiştir. Tek bir örnekte ise inci dizisi kare form olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda bulunan 50 adet sikkeden 4 örnek bu forma aittir. 20641 (arka yüz), 20642 (ön yüz), 20649 (ön ve arka yüz), 20655 (arka yüz), 20657 (ön yüz), 20668 (arka yüz).

II.3.3. Yıldız Form

Çalışmamızda yer alan sikkeler arasında form çeşitliliği fazladır. Bu durum İlhanlı Dönemi mimarlığı ve süsleme kültürünün zenginliğini ifade eder. Yıldız form tipine sahip sikkeler gayet çeşitli türlere sahip olduğundan dolayı alt başlıklar altında inceleyeceğiz.

II.3.3.1. Daire içerisinde 6 Kollu Yıldız Motifi

Çalışmamızda bu gruba giren sikkeleri şu şekilde sıralayabiliriz: 20664 (arka yüz).

II.3.4. Dört Köşesi Sivri Dört Köşesi Yuvarlak Dört Köşeli Form

Çalışmamızda bu gruba giren sikkeler 3 adetle sınırlıdır ve şu şekilde sıralayabiliriz: 20639 (ön yüz), 20651 (arka yüz), 20659 (arka yüz).

II.3.5. Daire Form İçerisinde Kare Form

Çalışmamızda bu gruba giren sikke tek bir adetle sınırlı olup şu şekildedir: 20638 (arka yüz). 20644 (ön yüz), 20647 (ön yüz),

II.3.5.1. Daire İçerisinde Güneş Motifini Çevreleyen Kare Form

20646 (arka yüz), 20647 (arka yüz).

II.3.6. İnci Dizisi Daire İçerisinde Kare Form

Çalışmamızda bu gruba giren sikke tek bir örnekle sınırlı olup şu şekildedir: 20661 (arka yüz)

II.3.6.1. İnci Dizisi Daire İçerisinde Çift Sıra Kare Form

20644 (ön yüz), 20660 (arka yüz), 20677 (ön yüz), 20680 (ön yüz).

II.3.6.2 İnci Dizisi Daire İçerisinde İnci Dizisi Kare Form

20658 (ön yüz).

II.3.6.3. İnci Dizisi Daire İçerisinde Güneş ve Arslan Motifi çevreleyen Kare Şeklinde İnci Dizisi Form

20643 (arka yüz).

II.3.6.3.1. İnci Dizisi Daire Form İçerisinde Güneş ve Arslan Motifi

20645 (arka yüz), 20653 (arka yüz).

II.3.6.4. İnci Dizisi Daire Form İçerisinde Altıgen Form

20687 (arka yüz),

II.3.6.5. İnci Dizisi Daire Form İçerisinde Dört Kollu Yaprak Form Ortasında İnci Dizisi Daire

20679 (arka yüz).

II.3.6.6. İnci Dizisi Daire Form İçerisinde Çift Sıra Daire Form

20678 (ön yüz)

II.3.6.7. İnci Dizisi Daire İçerisinde Kenarları Dolgulu Altı Kollu Yıldız Form

20662 (ön yüz), 20663 (ön yüz), 20664 (arka yüz).

II.3.7. Daire İçerisinde Beş Kollu Çift Sıra Yaprak Motifi

Bu form yapısını şöyle açıklayabiliriz: daire form içerisinde 5 (beş) yaprak motifinin birleşiminden oluşmaktadır. Çalışmamızda bu gruba giren sikkeleri şu şekilde sıralayabiliriz: 20641 (ön yüz), 20648 (ön yüz), 20655 (ön yüz), 20667 (ön ve arka yüz), 20668 (ön yüz), 20675 (arka yüz).

II.3.8. Daire İçerisinde Beş Kollu Yaprak Motifi

Çalışmamızda yer alan ilhanlı sikkelerinde görülen bu form tipi inci dizisi ve daire formun içinde altı kollu yaprak motifinden oluşmaktadır.

20641 (ön yüz).

II.3.8.1. Daire İçerisinde Altı Kollu Yaprak Motifi

İncelenen sikkelerin sadece birinin yüzeyinde rastlanır.

20640 (ön yüz), 20645 (ön yüz), 20653 (ön yüz).

II.3.8.2. İnci Dizisi Daire İçerisinde Beş Kollu Yaprak Motifi

20642 (arka yüz).

II.3.8.3. İnci Dizisi Daire Form İçerisinde Dört Kollu Yaprak Motifi Ortasında Çift Sıra Daire Form

20672 (arka yüz).

II.3.8.4. İnci Dizisi Daire İçerisinde Altı Kollu Yaprak Form

20671 (ön yüz).

II.3.9. Daire İçerisinde Yaprak Motifi

Bu sikke çeşidini açıklayacak olursak; inci dizisi ve daire formun içinde çift dilimli kemerli üst kısmı düğümlü motif olarak tabir edebiliriz. Çalışmamızda bu gruba giren sikkeleri şu şekilde sıralayabiliriz: 20639 (arka yüz).

II.3.9.1.Daire Form İçerisinde Çift Sıra Sekiz Kollu Yaprak Motifi

20640 (arka yüz).

II.3.9.2. Daire Form İçerisinde Tepesi Dügümlü Yaprak Motifi

20667 (arka yüz).

II.3.9.3. İnci Dizisi Daire İçerisinde Yaprak Motifi

20662 (arka yüz), 20664 (ön yüz),

II.3.9.4. İnci Dizisi Daire Form İçerisinde Tepesi Dügümlü Yaprak Motifi

20651 (ön yüz), 20659 (önyüz), 20663 (arka yüz),

II.3.10. Daire İçerisinde Dügümlü Sekizgen Form

Bu sikke çeşidini açıklayacak olursak; inci dizisi ve daire form içerisinde her köşesi düğümlü sekizgen form olarak tabir edebiliriz. Çalışmamızda bu gruba giren sikkeleri şu şekilde sıralayabiliriz. 20656 (arka yüz), 20673 (arka yüz),

II.3.11. Daire İçerisinde Altı Kollu Çiçek Motifi

Bu sikke çeşidini “çiçek” diye tanımlamamızın sebebi; sekiz yarım daire formun aynı ölçüde birbirine oval hareketlerle tpkı bir çiçek gibi bağlanmasıdır. Dolayısıyla en uygun tabir olarak “çiçek motifi” demek yanlış olmaz. Çalışmamızda bu gruba giren sikkeleri şu şekilde sıralayabiliriz: 20658 (arka yüz), 20665 (ön yüz),

II.3.11.1 Daire İçerisinde Sekiz Kollu Çiçek Motifi

Çalışmamızda bu gruba giren sikkeleri şu şekilde sıralayabiliriz: 20650 (arka yüz), 20674 (arka yüz), 20686 (arka yüz).

II.3.11.2. İnci Dizisi Daire İçerisinde Altı Kollu Çiçek Motifi

Çalışmamızda bu gruba giren sikkeleri şu şekilde sıralayabiliriz: 20656 (arka yüz), 20657 (arka yüz), 20672 (ön yüz), 20679 (ön yüz), 20686 (ön yüz),

II.3.11.3. İnci Dizisi Daire İçerisinde Yedi Kollu Çiçek Motifi

Çalışmamızda bu gruba giren sikke tek bir adetle sınırlıdır: 20674 (ön yüz).

II.3.11.4. İnci Dizisi Daire İçerisinde Sekiz Kollu Çiçek Motifi

Çalışmamızda bu gruba giren sikkeleri şu şekilde sıralayabiliriz: 20650 (ön yüz), 20652 (arka yüz), 20656 (ön yüz), 20673 (ön yüz), 20674 (ön ve arka yüz),

II.3.11.5. İnci Dizisi Daire İçerisinde Dokuz Kollu Çiçek Motifi

Çalışmamızda bu gruba giren sikke tek bir adetle sınırlıdır: 20652 (ön yüz),
20656 (ön yüz).

SONUÇ

Bu çalışma Türk ve Anadolu sosyo-ekonomik yapısında, tarihinde ve kültüründe yeri olan Moğol Hanedanlığı'ndan gelme İlhanlı ailesine mensup İlhanlı Devletine ait olan ve günümüzde Mardin Müzesi'nde koruma altında bulunan 50 (elli) adet sikkenin belirlenmesini, araştırılmasını kapsamaktadır.

Sikkeler dönemin ekonomik özelliklerini, kültür zenginliğini, ait olduğu devletin ticari faaliyetlerini belirlemesi açısından önemlidirler. İlhanlı Devleti döneminin güçlü devletleri arasında yer alıp her hükümdar döneminde para basımı yapılmıştır. Dolayısıyla sikke açısından zengin bir dönem demek yanlış olmaz. Çalışmamızda yer alan sikkeleri kullanılan maden çeşidi, basım şekli, sikkelerin üzerine darp edilmiş çok çeşitli bitkisel, geometrik ve figürlü bezeme açısından değerlendirmiş olup en sade haliyle sunmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada 50 (elli) adet sikke üzerinde yaptığımız araştırma ve incelemeler neticesinde;

İlhanlılar çok farklı form ve muhtevada sikke bastırmışlardır.

Hüküm sürdükleri tüm bölgelerde saltanatlarının bir göstergesi olarak sikkelerini bastırdıkları darphaneleri mevcuttur.

Her hükümdar kendi adına sikke bastırmıştır.

İslam Devleti olmalarına rağmen sikkelerinde canlı varlıklara ait figürler kullanmışlardır. 20648 (arka yüz) nolu sikke arslan figürü mevcut. 20646 (arka yüz) nolu sikke üzerinde güneş ve insan silüeti mevcut. 20645 (arka yüz) nolu sikke üzerinde aslan ve güneş figürü mevcut.

Güçlü devletlerde önemli unsurlardan biri de para birimidir ve zenginliğin, ihtişamın göstergesidir. Çalışmamızda yer alan sikkeler toplumun ekonomik kalkınma düzeyini bize en iyi gösteren örneklerdendir. Buradan çıkaracağımız sonuç ise bir devletin gücünün sadece askeri güç (ordu) ile değil aynı zamanda akıl yürütmenin, ticaretin doğru yapılmasının, toplumsal boyutta refah düzeyinin yüksek

olduğunun kanıtıdır. Bu sebeple sikkelerin tarihi önemlerinin en iyi şekilde anlaşılması ve anlatılması gerekmektedir. Türk-İslam kültürünün yalnız bir dönemini kapsayan İlhanlı Devleti sikkeleri (çalışmamızda 50 (elli) adetle sınırlandırmış bulunmaktayız.) dönem, şehir, yapılaş şekli, kullanılan teknik vb. gibi özellikleri göz önüne alınarak değerlendirecek olursak, günümüzde çalışmamızda yer alan ve almayan diğer sikkelere küçük birer “anıt” niteliğinde demek yanlış olmaz kanaatindeyim.

BİBLİYOGRAFYA

AKYILDIZ Ali, *Konya Müzesi'nde İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'a ait Sikkeler*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2018.

ALTAY Yiğit, *How To Read Ilkhanid Coins*, USA, 2016.

ARTUK İbrahim-Cevriye, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu*, İstanbul, 1974.

ARSEVEN Celal Esat, *Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998.

BAYKARA Tuncer, *Türkiye Selçukluların Sosyal Ekonomik Tarihi*, İstanbul 2004.

BAYSUN M. C., *Evliya Çelebi*.

DAMALI Atom, *150 Devlet 1500 Sultan İslâm Sikkeleri*, İstanbul, 2001.

DEMİR Mehmet Masum, *Mardin Şehri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler. Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İst., 2010.

DENİZ Mehmet, *Mardin Müzesindeki Sürekli Definesine Ait Madeni Eserler*, Konya, 2019.

DOLABANİ Hanna, *Mardin'in adı*, Özhikmet Dergisi, Mardin, 1952.

DOLABANİ Hanna, *Mardin Tarihi*, Özhikmet Dergisi, Mardin, 1953.

DURPE A., *Voyage en Perse*, Paris 1819.

ERDEM İlhan, *Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, Doktora Tezi, Ankara 1995.

EVLIYA Çelebi, *Seyahatname*, İstanbul, 1314.

GABRIEL A., *Viyages, archeoloques dan la Turquie Orientale*, Paris, 1940.

GÖYÜNÇ Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul, 1969.

HEROTOTOS *Herodotos Tarihi*, İstanbul, 2015.

HTTPS:// WWW.ALTAYLI.NET/ İSNAD-DİPNOTLU/ İNTERNET SİTESİ/ 03.03.2022.

IŞILTAN Fikret, *Urfa Bölgesi Tarihi*, İstanbul, 1960.

PARLAR Gündegül A., *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Öğeler*, Ankara, 2001.

PERE Nuri, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, İstanbul, 1968.

SPULER Bertold, *İran Moğolları*, Ankara, 1957.

TEKİN Oğuz, "Sikke", *D.İ.A.*, İstanbul, 2009.

TOKSOY E., Mardin'li Abdülislam Efendi, *Ümm al İlber*, yazma; Said Paşa, Diyarbakir'li, *Mir'at ül-İber, Mufasssal Tarih-i Umumi*, İstanbul 1306, Abdülgani Efendi., *Mardin Tarihi*, Mardin II-Halk Ktb., T.Y. 2699, 1; Milli Mücadele Mardin, İstanbul, 1939.

VAKİDİ, *Fütûhu 'ş-Şam ve 'l-Mısır ve 'l-Irak*, Kahire,1302.

YAKUT, *Mucemü 'l-Büldan*, Beyrut, 1957.

YAZIR. Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul.

YILDIRIM Mustafa, *İslam Sanatı ve Estetiğinin Temelleri*, Ankara, 2012.